

4 moodul

Õigusemõistmise tagamine

4

Märkus: soovitatav vanematele või
edasijõudnud õpilastele
(neli õppetundi)

Milleks on vaja õigusemõistmist?
Kuidas tagada õigusemõistmine?
Kes peaks süüdistatavate üle kohut mõistma?

UURIMISTEEMAD

4A. Õigusemõistmise põhiprintsiibid (kaks õppetundi)

4B. Rahvusvaheliste tribunalide areng (kaks õppetundi)

MÕISTED

Rakendamine

Jõustamine

Tsiviilisiku ja võitleja eristamine

Ebaseaduslik käsk

Sotsiaalne surve

Üksikisiku vastutus

Juhi vastutus

Sõjakuritegu

Kohtuotsuse langetajate erialane ettevalmistatus

Kõikides moodulites:

Inimväärikus

Humanitaarabi osutamist takistavad tegurid

Tagajärjed

Erinevad vaatenurgad

Dilemmad

PRAKTISEERITAVAD OSKUSED

Vaatenurga leidmine

Tagajärgede määratlemine

Õiguslik põhjendamine (süütunne, vastutus)

Uurimisteema 4A. Õigusemõistmise põhiprintsiibid

2. moodulis käsitlesid õpilased rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) põhipunkte ja nende mõningaid juuri erinevatest kultuuridest läbi aegade ja kõikjalt maailmast. Õpilased uurisid suuri valupunkte ja arutlesid selle üle, millist mõju inimesed ja sündmused humanitaarõiguse arengule avaldada võivad. 3. moodulis käsitleti nii üldisi seaduserikkumisi ja nende põhjuseid kui ka seda, kellel lasub vastutus eeskirjade täitmise eest.

4. moodulis uuritakse mõningaid küsimusi, mis puudutavad rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL)

rakendamist ja jõustamist, et tagada eeskirjade täielik täitmine. Õppetsükliks käsitletakse meetmeid, mille abil suurendada teadlikkust humanitaarõigusest ja ka humanitaarõigusest juhindumist.

Edasijõudnutele mõeldud materjali sisaldav uurimispunkt 4A käsitleb õigusemõistmise põhiprintsiipe toimunud õiguserikkumist puhul, tutvustab töekomisjone kui üht võimalust, mil moel mitmed riigid on tulnud toime konfliktide hilisemate tagajärgedega ning innustab õpilasi mõtlema selle üle, mida riigid saaksid õigusemõistmise tagamiseks teha.

EESMÄRGID

- Mõista, kuidas õigusrikkumistega tegelemine võib mõjutada ühiskonda pärast relvakonflikti

ALLIKAD

- Graafikud, mis käsitlevad arvamusi sõjakuritegude karistamise kohta
- Arvamused selle kohta, kas toimunu unustada või taotleda õigusemõistmist
- Faktileht: Pilg töekomisjonidele
- Lugemist: Sõjakuritegude sotsiaalne mahavaikimine
- Lugemist: Kas juba liiga hilja? – Alžeeria/Prantsusmaa

ÕPETAJALE

- Kolm lähenemist õigusemõistmisele
- Milliseid humanitaarõiguse rikkumisi käsitletakse sõjakuritegedena?

ETTEVALMISTUS

Otsustage, kas lasete õpilastel enne õppesessiooni lugeda I osa tekstist „Pilg töekomisjonidele“.

Mõelge, kuidas õpilased tsitaatide arutamiseks rühmadesse jagada.

AEG

kaks 45- kuni 60-minutilist õppetundi

1. MIDA TULEKS TEHA, KUI SEADUSEST ON ÜLE ASTUTUD? (15–20 minutit)

Alustage õpilastele tuttavatest situatsioonidest.

Võimalik küsimus

- Mis juhtub igapäevaelus inimestega, keda süüdistatakse kuriteo toimepanemises, kas siis varastamises või mõrvas? *[Kasutage värskeid kohalikke näiteid.]*

Laiendage arutelu ka humanitaarõigusele.

Õigusemõistmise põhiprintsiibid

Võimalikud küsimused:

- Mida teate sellest, mis juhtub inimestega, keda süüdistatakse sõjakuritegude toime panemises?
- Millised on tavakuritegusid ja sõjakuritegusid hõlmavate olukordade sarnasused ja erinevused?

Valige järgmise tabeli kahest küsimusest üks. Laske õpilastel valida vastus ja oma valikut kirjalikult põhjendada.

1. küsimus	2. küsimus
Kas sõjakuritegusid toime pannud isikuid peaks karistama? <ul style="list-style-type: none"> • jah • ei • ei tea 	Kas sõjakuritegusid toime pannud isikud tuleks relvakonflikti järgselt <ul style="list-style-type: none"> • kohtu alla anda? • avalikkusele paljastada kuid mitte kohtu alla anda? • unustada/neile amnestiat anda? • pärast konflikti lõppu unustada?

Arutlege küsimuse ja õpilaste arvamuste põhjenduste üle. Võrrelge enda rühma vastuseid teie valitud küsimuse kohta käiva graafikuga.

Võimalik küsimus:

- Kuidas relvakonflikti läbielamine võib mõjutada inimese vastust antud küsimusele? Mida arvate?

2. TOIMUNU UNUSTAMISE VÕI ÕIGUSEMÕISTMISE TAOTLEMISE TAGAJÄRJED

(20–25 minutit)

Esitlege jaotusmaterjali „Arvamused selle kohta, kas toimunu unustada või õigusemõistmist taotleda” ja jagage õpilastele paari peale või väikeste rühmade peale tsitaadid.

Laske õpilastel leida neile antud tsitaatidest argumente toimunu unustamise või õigusemõistmise taotlemise kohta. Arutlege leitud argumentide üle.

Võimalikud küsimused

- Millised on tagajärjed, mis võivad valitud lahendusega kaasneda:
 - ohvritele
 - vägivaldsete järele
 - ühiskonnale kui tervikule ja taastumisprotsessile
- Kuidas teie reageerite sellele, kui tunnete, et keegi on teile halba teinud?

Laske õpilastel täita järgmine tabel:

Õigusemõistmise põhiprintsiibid

Milline mõju on pärast humanitaarõiguse rikkumist			
	ohvritele	õiguserikkujatele	ühiskonnale
Õigusemõistmise taotlemisel			
Toimunu unustamisel			

3. ÕIGUSEMÕISTMISE TAOTLEMINE LÄBI TÕEKOMISJONIDE (15–20 minutit)

Võimalikud küsimused

- Mille poolest erineb tõekomisjon kohtust?
- Milliseid eeliseid ja piiranguid on toodud välja taustteabes ja tsitaatides?
- Millistel asjaoludel töötaks tõekomisjon kõige paremini? Miks?
- Kas te soovitaksite tõekomisjonil relvakonflikti ajal töötada? Millised oleksid takistused või milline oleks kasu?

Laske õpilastel täita järgmine tabel:

4. SANKTSIOONID RAHVUSVAHELISE HUMANITAARÕIGUSE (IHL) RIKKUMISTE PUHUL (20–25 minutit)

Tutvustage Genfi konventsioonide järgmist katkendit:

Lepingupoolel kohustuvad vastu võtma õigusakte, mille alusel saab kriminaalkorras karistada isikuid, kes panevad toime või käsivad toime panna käesoleva konventsiooni raskeid rikkumisi.

Nelja Genfi konventsiooni ühine artikkel 49/50/129/146

Arutage õiguse selle artikli tähenduse üle.

Võimalikud küsimused:

- Mis on kriminaalõigusmeetmed? Kuidas neid kehtestatakse?
- Mida peaksite teie relvakonflikti ajal tõsiseks rikkumiseks või sõjakuriteoks?
[Paluge õpilastel ajaloost või päevasündmustest selliste rikkumiste kohta näiteid tuua. Võib-olla peate õpilastele meelde tuletama, et rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) kohaselt ei käsitleta kurjategijana võitlejat, kes võitluse ajal kas vigastab teist võitlejat või tapab teise võitleja.]
- Kas rahvusvaheline humanitaarõigus teeb vahet inimeste vahel, kes ise panid toime tõsise rikkumise või kes käskisid selle toime panna? Avaldage oma arvamust.
[Juhtumiuuring: My Lai kohtuprotsessidest ja uurimisteamast 4B järeldeb, et mõlemad on süüdi.]

Õigusemõistmise põhiprintsiibid

5. ÕIGUSEMÕISTMISE TAGAMINE KOHUSTUS (20 minutit)

Rõhutage veelkord, et Genfi konventsioonide kohaselt vastutavad riigid ise selle eest, et sõjakuritegusid toime pannud isikud vastutusele võetaks. Et tagada rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) täitmine ja tõsistes rikkumistes süüdi olevate isikute vastutusele võtmine, tuleb nii enne konflikti, konflikti ajal kui ka pärast konflikti mõningad meetmed kasutusele võtta.

Paluge õpilastel kirjutada vastus järgmisele küsimusele:

Milliseid meetmeid saaksid enne relvakonflikti, relvakonflikti ajal ja pärast relvakonflikti võtta kasutusele ...

- sõjavägi?
- valitsus?
- kohtuorganid?

	rahuajal	relvakonflikti ajal	pärast relvakonflikti
sõjavägi			
valitsus			
kohtuorganid			

Kui õpilased on oma mõtted kirja pannud, arutlege nende üle.

Sarnaselt allpool loetletule tooge välja iga punkti olulisus:

- **Rahuajal:** rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) reegleid tuleb võimalikult laialdaselt levitada ja õpetada, eriti aga võitlejatele ja nende juhtidele; rikkumisi käsitlevad sanktsioonid tuleb selgelt sõnastada; kohtuorganid peavad olema valmis võtma vastutusele neid, kes on raskeid rikkumisi toime pannud.
- **Relvakonflikti ajal** komandörid ja poliitilised ametivõimud peavad võitlejatele andma selgeid korraldusi; tuleb teostada järelevalvet eeskirjadele vastavuse üle ning sõjaväe- ja tsiviiljuhid peavad peatama eeskirjade rikkumised; tuleb katta põhivajadused.
- **Relvakonflikti ajal** tuleb riiklikul ja/või rahvusvahelisel tasandil viia läbi õiglane kohtuprotsess; ohvritele tuleb kahju kompenseerida.

Õigusemõistmise põhiprintsiibid

LÕPETUSEKS (5 minutit)

Arutage

- Mis roll võib tavakodanikel olla õigusemõistmise tagamisel pärast relvakonflikti?
- Mis roll võib tavakodanikel olla tagamaks, et relvakonflikti puhkedes humanitaarõigust ei rikutaks?

! JUHTMÕTTED

- Humanitaarõigus nõuab, et tõsiseid rikkumisi toime pannud või nende toime panemist tellinud isikud vastutusele võetaks.
- Genfi konventsioonidele allakirjutanud riik on vastutav rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) levitamise, austamise ja jõustamise eest.

Lisategevused

VAIKUSE KAJA

Lugege kirjandit „Sõjakuritegude sotsiaalne mahavaikimine“ ning seejärel tooge ajaloo näide selle kohta, mil mingi riik on otsustanud minevikus toime pandud väärted unustada. Kirjutage essee õpetlase Aryeh Neier'i sõnadele:

Rahumeelne kooseksisteerimine näib vähevõimalik, kui ohvriks olnute jaoks ei ole kedagi, kellelt nende kannatuste kohta aru pärida.

Kas teie valitud ajalooline näide toetab Neieri ütlust või lükkab selle ümber?

SEADUSERIKKUJA SILMITSI OMA TEGUDEGA

Lugege järgmist katkendit.

Lõuna-Aafrika tõe- ja lepituskomisjoni istungil näitas politseinik Jeffrey Benzien „märja koti“ piinamisviisi, mis seisnes selles, et ta istus vangi selja peal toppides vangi pead veega täidetud kotti, nii et vangi peaaegu et surnuks lämbus. Endine kinnipeetav Tony Yengeni astus Benzienile vastu ja päris, „Milline inimene suudab küll sellist asja teda?“ Benzien ei osanud midagi vastata.

„Olen (...) seda enda käest nii mitmeid kordi küsinud, et pöördusin vabatahtlikult ... psühhiaatrie poole andmaks hinnangut minu isiksusele,“ vastas Benzien.

- Millised kasutegurid kaasnevad ohvrile ja seaduserikkujatele seeläbi, et neil on võimalus üksteisega suhelda?

Võrrelge antud olukorda peaaegu 10 aastat interneerimislaagri karmides oludes veetnud vene kirjaniku Solženitsõni sõnadega:

Kui meie piinajad oleksid meie nahas olnud, oleksid nad käitunud, nagu meie käitusime. Kui meie oleksime nende nahas olnud, oleks meil olnud võimalus nende sarnaseks muutuda.

- Advokaat Denis de Béchillon nimetab kõnealust õigust kaitsevalliks ebainimlikkuse eest. Arutlege humanitaarõiguse üle tema ütlust arvesse võttes:

Sekkudes vahele emotsioonide puhangutele ja nende realiseerimisele, on õiguse eesmärgiks inimest ohjeldada: olla takistuseks.

AJALUGU:

Keda on teie piirkonna ajaloo relvakonflikti käigus aset leidnud ebainimlikus käitumises süüdistatud? Mida selles osas ette võeti? Milline oli tulemus?

Lisategevused

KAS JUBA LIIGA HILJA?

Lugege teksti „Kas juba liiga hilja? – Alžeeria/Prantsusmaa“, mis käsitleb hiljutist prantslaste väitlust 40 aasta eest Alžeeria iseseisvussõjas aset leidnud piinamise teemadel.

Koostage lühike tekst, mis vastaks järgmistele küsimustele:

- Mida on võimalik selles olukorras vägivaldsete rikkumiste suhtes pärast nii pika aja möödumist teha? Mis eesmärgil?

Valige tsitaat, mis teie arvamust kõige paremini selgitaks.

Esitage oma lahendus ja selgitage, kuidas see aitaks tulevikus vägivaldseid rikkumisi vältida, ohvrite paranemisprotsessi soodustada ning kuidas see tuleks tulevikus kasuks nii Prantsusmaale kui ka Alžeeriale.

Võrrelge oma mõtteid kaaslaste mõtetega.

Genfi konventsioonide sätete kohaselt võeti pärast II maailmasõda mitmetes riikides paljud sõjakurjategijad vastutusele. Näiteks Prantsusmaal, Hollandis, Iisraelis, Ameerika Ühendriikides,

Ühendkuningriigis ja Hiinas vaadati läbi sõjaväe või tsiviilvaldkonnas vägivallatsejate kohtuasju.

Teatud riikides, kus 1990-ndatel II maailmasõja aegseid kurjategijaid väidetavalt kohtu alla anti, olid mõned inimesed arvamusel, et pärast nii pika aja möödumist tuleks pigem andestamise ja halastamisega tegeleda.

- Kas nõustute? Kui pikk oleks sobiv aeg, mil unustada?

Kirjutage oma seisukoha väljendamiseks essee.

Kolm lähenemist õigusemõistmisele

Nagu kõik õigussüsteemid, vajab ka rahvusvaheline humanitaarõigus (RHÕ) rakendamise- ja jõustamismehhanisme. Riigid on kohustatud kõigile Genfi konventsioonide rikkumistele lõpu tegema. Rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) kõige tõsisemate rikkumiste, sõjakuritegude, osas on riikidel kindlad kohustused. RHÕ peab üksikisikut vastutavaks seadustest üleastumiste eest või käskude eest selliseid rikkumisi toime panna. See tähendab, et neid, kes on vastutavad selliste rikkumiste eest, jälitatakse nagu kriminaalkurjategijaid ja mõistetakse kohut kui kriminaalkurjategijate üle. Seda võib teha riiklikul tasandil või mõningatel juhtudel rahvusvahelisel tasandil. Mõned riigid on lisanud kolmanda lähenemise õigusemõistmisesse – tõe ja leppimise komisjoni.

1. Jõustamine riikide siseriiklike seaduste ja kohtute läbi

Genfi konventsioonide kohaselt kutsutakse riike selgesõnaliselt üles kehtestama seadust, et karistada neid, kes panevad toime rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) raskeid rikkumisi.

Üldiselt kehtib riigi kriminaalõigus ainult riigi enda kodanike poolt või riigi territooriumil toime pandud tegude puhul. Rahvusvaheline humanitaarõigus (RHÕ) kehtib laiemalt. See nõuab riikidelt kõikide raskeid rikkumisi toime pannud isikute otsimist ja karistamist, seda olenemata kuriteo toimepanija rahvusest või sellest, kus kuritegu toime pandi. Seda põhimõtet nimetatakse universaalseks jurisdiktsiooniks. Mitmed riigid (nagu näiteks Kanada, Belgia, Šveits, Venemaa, Nicaragua, India, Keenia ja Austraalia, Eesti) on oma karistusseadustikku täiendanud nii, et nende kohtusüsteemid saaksid inimeste üle sõjakuritegude pärast kohut mõista olenemata sellest, kus kuritegu aset leidis või kes selles osalesid.

Sõjakuritegudes süüdistatavate üle on kohut mõistetud näiteks Austraalias (Ukrainas II maailmasõjas eurooplaste vastu toime pandud kuriteod); Kanadas (Euroopas II maailmasõja ajal toime pandud kuriteod); Šveitsis, Taanis ja Belgias (endises Jugoslaavias või 1994. aastal Rwandas toime pandud kuriteod).

Samuti on riigid kohustatud rasketes rikkumistes süüdistatavaid isikuid otsima ning nad kas siis enda kohtu ette tooma või neid kohtumõistmiseks üle

andma mõnele teisele riigile, kes neid vastutusele võtta tahab.

Riigid peavad üksteist aitama seoses raskeid rikkumisi käsitlevate kriminaalasjadega.

Kui riigid kasutavad rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) rikkumisi toime pannud inimeste üle kohtu mõistmiseks enda kohtuid, on tegemist *siseriikliku jõustamisega*.

Riigid võivad eelistada sõjakuritegudes süüdistatavate oma riigi kodanike üle ise kohut mõista, mitte lasta seda teistel riikidel teha. Seda järgmistel põhjustel:

- Nad võivad arvata, et kohtualustel on kodumaal suurem võimalus saada ausa kohtuprotsessi (või nende kasuks oleva kohtuprotsessi) osaliseks kui see oleks riigis, kus kuriteod toime pandi.
- Kohtualustel võib olla lihtsam end kaitsta neile tuttavas õigussüsteemis ja nende emakeeles peetavatel menetlustel.
- Kohtuprotsesside pidamine näitab, et valitsus vastutab oma riigi kodanike (eriti aga riigi sõjaväe töötajate) tegude eest.

Samuti võivad valitsustel olla põhjused eelistamaks nende enda kohtusüsteeme, et mõista kohut nende riigi rahva vastu toime pandud kuritegudes süüdistatavate välismaalaste üle:

- Nad võivad arvata, et teiste riikide valitsused on vähem huvitatud nende riigis mitte elavatele isikutele osaks saanud ülekohtule jälile saamisest.
- Riigid võivad arvata, et nii toimides näitavad nad seda, et nende valitsus on tugev ja toimib tõhusalt ning tegutseb oma rahva huvides.
- Välismaalaste üle kohtu mõistmine on rahva seas populaarne, eriti aga inimeste seas, kes samastavad end kuriteo ohvritega.

Siiski tekitab siseriiklik jõustamine mõningaid probleeme. Teises riigis toime pandud kuritegude uurimine võib väga keeruliseks osutuda. Sõjakuritegudes süüdistatavate isikute asukoha kindlaks määramine ja nende toomine kohtu mõistmiseks riiki, kus kuriteod toime pandi, võib olla veelgi keerulisem. Probleemiks on ka see, et siseriiklik jõustamine võib vahel ebaõiglane olla. Mõnikord võivad esineda järgmised olukorrad:

Kolm lähenemist õigusemõistmisele

- Kohus võib isikud ülekohtuselt süüdi mõista, kuna kohut võib mõjutada soov maksta kätte tema riigi kodanike vastu toime pandud sõjakuritegude eest. Kohus võib karta ka avalikkuse arvamust. Samuti võib valitsus kohtule süüdimõistmiste osas survet avaldada, et seeläbi rahvale tõestada, et valitsus töötab tõhusalt.
- Valitsus võib sõjakuritegusid mitte uurida seepärast, et tahab vältida konflikte teiste riikide või rühmitustega, kes on kuritegude sooritamises süüdistatavate isikute suhtes toetavad.
- Sisekonflikti ajal aset leidnud kuritegude kohtuprotsessid võivad soosida antud konfliktis osalenud mõjuvõimsamaid poliitilisi või etnilisi rühmi.

Lisaks ei soovi valitsused tihti uurida sõjakuritegude toime panemises süüdistatavaid nende endi riigi kodanikke. Valitsusele võib tekitada muret:

- et juurdluse käigus paljastatakse kõrged sõjaväe- või valitsusametnikud, kes kas tellisid kuritegude toime panemise või osalesid nendes mingil muul moel.
- et avalik arvamus on riigi sõdurite poolt nn „vaenlaste“ vastu sooritatud kuritegude kohtuliku arutamise vastu.
- et relvajõududesse värbamine on raskendatud, kui isikud kardavad, et neid võidakse sõjaväes sooritatud tegude (või tegude, mille sooritamist neilt nõuti) pärast vangi panna.

Tuleb märkida, et sõjakuritegude puhul ei kohaldata riigipeade suhtes immuniteeti, korralduste täitmine ei ole vabandus; komandörid ja ülemused vastutavad oma alluvate eest (teatud tingimustes); ning pole ajalist piirangut, pärast mida ei saa seadusest üle astujaid enam vastutusele võtta.

2. Jõustamine rahvusvaheliste kriminaalkohtute läbi

Kuigi Genfi konventsioonide kohaselt on riigid „kohustatud otsima isikuid, kes on arvatavasti toime pannud või käskinud toime panna selliseid raskeid rikkumisi ja tooma need isikud nende rahvusest olenemata oma kohtu ette“, on maailma üldsus otsustanud, et rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) jõustamine ei saa olla ainult üksikute riikide ülesandeks.

Eritribunalid

Kahekümnenda sajandi keskpunktini jõustasid rahvusvahelist humanitaarõigust ainult üksikute riikide kohtud. Esimesed rahvusvahelised kriminaaltribunalid leidsid aset pärast II maailmasõda, mil Ühendkuningriik, Prantsusmaa, Ameerika Ühendriigid ja Nõukogude Liit moodustasid Rahvusvahelise Sõjaväetribunali (IMT) mõistmaks kohut natsidest kohtualuste üle rahvusvahelise õiguse tõsiste rikkumiste pärast. Saksa linna järgi, kus neid kohtuprotsesse peeti, kutsuti neid kohtuprotsesse Nürnbergi protsessideks. Samuti tegutses Tokios Kaug-Ida rahvusvaheline sõjaväetribunal, mis koosnes 11 riigi esindajatest, kes olid kutsutud kokku mõistmaks kohut Jaapani kohtualuste üle, keda süüdistati samuti rahvusvahelise õiguse tõsistes rikkumistes.

Ligi 40 aastat hiljem asutas ÜRO Julgeolekunõukogu veel kaks rahvusvahelist kriminaaltribunali võtmaks vastutusele sõjakuritegude, inimsusevastaste kuritegude ja genotsiidi toime panemise eest. Esimene neist loodi 1993. aastal mõistmaks kohut endise Jugoslaavia territooriumil alates 1991. aastast toime pandud kuritegude üle, teine 1994. aastal, et mõista kohut 1994. aastal Rwandas või Rwanda kodanike poolt naaberriikides sooritatud kuritegude üle.

Mõned väidavad, et sellised, eelnimetatud neli eritribunali ei ole kõige tõhusam rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) jõustamise viis, kuna eritribunali asutamiseks läheb tarvis suurt rahvusvahelist poliitilist tahet ja palju aega, et saada tribunali tööd korraldatud ja käima ning leida ka rahalised vahendid töö eest tasumiseks.

Rahvusvaheline Kriminaalkohus

Alalise Rahvusvahelise Kriminaalkohtu mõtet on heietatud juba aastakümneid. Kahe *ad hoc* tribunali hiljutine asutamine on selle mõtte rahvusvaheliselt päevakorda toonud.

Pikad ettevalmistavad kõnelused viisid rahvusvahelise diplomaatilise konverentsini, mis kutsuti kokku 1998. aastal Roomas ning mis võttis vastu Rahvusvahelise Kriminaalkohtu (ICC) Statuudi. See mõistab kohut nelja kuriteoliigi üle: genotsiid, inimsusevastased kuriteod, sõjakuriteod ja agressioonikuriteod.

Kolm lähenemist õigusemõistmisele

Kogu maailma inimesed tahavad olla kindlad, et inimlikkus võib anda vastulöögi, et ükskõik millal genotsiidi, sõjakuritegusid või muid sarnaseid rikkumisi toime pannakse, on olemas kohus, mis võtaks kurjategija vastutusele, kohus, mis lõpetaks üldlevinud karistamatuse tunde, kohus, kus eranditult kõik isikud nii valitsuse kui ka sõjaväe kõigil tasanditel, nii riigivalitsejad kui ka lihtsõdurid, peavad oma tegude eest vastust andma.

– Kofi Annan, ÜRO peasekretär

Pärast seda, kui statuudi olid ratifitseerinud 60 riiki — just see riikide arv oli statuudi jõustumise aluseks — alustas Kohus 1. juulil 2002. aastal tööd. 2010 aasta septembriks oli statuudile alla kirjutanud 139 riiki, statuudi olid ratifitseerinud 111 riiki.

Kohus mõistab kohut genotsiidikuritegude, inimsusevastaste kuritegude, sõjakuritegude ja agressioonikuritegude üle.

Mõned riigid olid alalise ülemaailmse kohtu asutamise vastu. Mõned kartsid, et Kohtul oleks liiga suur võim ja et seda võidaks poliitilistel eesmärkidel kuritarvitada. Mõned keeldusid statuudile alla kirjutamast kuna kartsid, et teatud tegevused kuuluksid ICC (Rahvusvahelise Kriminaalkohtu) pädevusse. Mõned kartsid, et Kohus võib mõista kohut välismaal asuvate relvajõudude teenistujate üle ilma et eelnimetatutel oleks võimalik kasutada neile riiklikus kohtus ettenähtud kaebealuste õiguslikke hüvesid.

Tegelikult ei tea keegi, kui hästi alaline rahvusvaheline kohus rahvusvahelist õigust jõustab. Tuntud Briti poliitilise ajakirja õiguslik toimetaja on juhtinud tähelepanu sellele, et valitsused on kirjutanud alla sõjakuritegusid ebaseaduslikeks tegudeks kuulutatavatele seadustele. Valitsused on neile alla kirjutanud vahel küüniliselt, vahel parimate kavatsustega, kuid alati teadmisega, et neid lepinguid lähimas tulevikus ilmselt ei kohaldata. Rahvusvaheline Kriminaalkohus muutis olukorda ja võib seega seaduse jõu viijaks valdkondadesse, kus neid piisavalt ei kohaldata. Kohus sümboliseerib justkui revolutsiooni rahvusvahelises õiguses. On keeruline öelda, kas see oma eesmärgi ka saavutab. Tegemist on katsetusega.

Kuigi rahvusvaheliste tribunalide roll rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) rikkumiste vältimisel ja karistamisel on igati tervitatav, on ebatõenäoline, et tribunalid suudavad täielikult asendada riiklikke kohtuid ja vajadust tõhusa riikliku kriminaalseaduse järele.

Riikidel on jätkuvalt esmane kohustus rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) täitmise tagamisel, rikkumiste vältimisel ja karistamisel. Rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) täieliku täitmise tagab ainult tõhus tegutsemine siseriiklikul tasandil.

3. Õigusemõistmise taotlemine läbi töekomisjonide

Ladina–Ameerika riigid töötasid välja veel ühe vastutusele võtmise mudeli – töekomisjonid. Argentiina asutas esimese töekomisjoni 1983. aastal uurimaks ja paljastamaks tõde tuhandete isikute kadumise kohta eelmiste riigikordade ajal. Olles võtnud tuhandetelt tunnistajatelt ütlusi, tõendas komisjon dokumentaalselt salajaste interneerimislaagrite olemasolu ja vähemalt 8900 „isiku kadumise“ ning esitas hagid võimalikuks vastutusele võtmiseks. Komisjon avaldas oma tulemused 1984. aastal ja avaldas *Nunca Mas (Mitte liial Enam)*, mis on inimõiguseid käsitlevate aruannete „klassikaks“.

Töekomisjonide puhul ei ole tegemist kohtuprotsessidega; töekomisjonid on foorumid, mille kaudu esitada järelepärimisi minevikus toime pandud jõleduste kohta. Mõned töekomisjonid on asutatud ametivõimude, teised eraorganisatsioonide poolt. Kui töekomisjonide menetlemine toimub neutraalsel pinnal, on töekomisjonide eeliseks eelmiste riigirežiimide ajal toime pandud sõjakuritegude (nagu El Salvadoris ja Nicaraguas) või inimõiguste rikkumiste (nagu Argentiinas, Tšiilis ja Haitil) kohta käivate faktide kiire ja vahetu tuvastamine. Enamike töekomisjonide eesmärgiks on olnud rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ), siseriikliku seaduse ja inimõiguste rikkumist käsitlevate faktide tuvastamine. Need komisjonid lihtsalt avaldasid aruandeid ja andsid soovitusi selle kohta, kuidas riigi valitsus peaks kuritegudele vastusena käituma.

Tõe- ja lepituskomisjonid

Lõuna-Aafrika on õigusemõistmise otsimisel antud lähenemist täiendanud. Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon (TRC) asutati uurimaks kuritegusid, mis pandi toime apartheidi – süsteemi, kus valgete vähemus domineeris riigi poliitilist ja majanduslikku süsteemi, lõpetamiseks. Apartheidi ajal keelati mustadele aafriklastele, aga ka asiaatidele ja erinevast rahvusest esivanematega isikutele mitmed õigused ja hüved, mis olid eurooplastest esivanematega inimestele antud. Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon (TRC) uuris kuritegusid, mille olid toime pannud Lõuna-Aafrika

Kolm lähenemist õigusemõistmisele

valitsus ja apartheidi pooldajad aga ka erinevad rühmitised, nagu Aafrika Rahvuskongress (ANC), kes osalesid relvastatud vastuhakus apartheidi valitsuse vastu.

Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon (TRC) erineb varasematest töekomisjonidest selle poolest, et see asutati õigussüsteemi osana. Siiski ei ole selle eesmärgiks vastutuselevõtmine ja karistamine, vaid isiklik ja poliitiline lepitamine. Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon (TRC) kandis hoolt, et seadusest üleastujatele, kes oma teod ausalt üles tunnistasid, nende kuriteod seaduslikult andestataks (menetlus, mida nimetatakse amnestiaks). Kuritegudes süüdistatavaid isikuid, kes Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjoni (TRC) ees ausalt ja täielikult ei tunnistanud, võib siseriikliku seaduse alusel vastutusele võtta.

Tuhanded inimesed saatsid Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjonile (TRC) avaldused amnestia saamiseks. 1999. aasta lõpuks oli Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjoni (TRC) amnestiakomitee andnud amnestia 568 isikule; keeldunud amnestia andmisest 5287 isikule; andnud osalise amnestia 21 isikule; oli 161 avaldust tagasi lükanud; 272 juhtumi kohta oli otsus langetamata – see teeb kokku 6039 juhtumit.

Enamik amnestia andmise kriteeriumeid olid seotud sellega, et kuriteo toimepanijad paljastasid faktid kuritegude kohta ning tagasid, et kuriteod pandi toime poliitilistel põhjustel ja mitte isikliku kasu eesmärgil ega mitte ajendatuna isiklikust vimmast ohvrite vastu. Komisjon võttis arvesse ka „kuriteo raskusastet“ ning kuriteo ja selle eeldatava tulemuse proportsionaalsust.

Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon (TRC) soovib sõjakuritegude ohvrid aidata ka sellega, et võimaldab neil oma loo kogu maailmale rääkida ja näeb ette

sätteid, mis reguleerivad kuritegude heastamist ja sotsiaalteenuseid. Enam kui 20 000 inimõiguste kuritarvitamise ohvrit on Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjonile (TRC) avaldused esitanud.

Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjoni (TRC) kriitikud viitavad selle puudustele. Paljud isikud andsid tunnistusi sündmuste kohta, mida nad oma silmaga pealt ei olnud näinud. Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon (TRC) uuris ainult neid kuritegusid, mille kohta kõrvaltvaatajad avaldused esitasid. Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon ei uurinud kuritegusid, kui kõrvaltvaatajad selleks omaalgatuslikult põhjust ei andnud. Peamiseks küsimuseks on, kas süütuid ohvrid mõrvanud ja piinanud isikud peaksid pääsema karistusest isegi siis, kui nad oma teod üles tunnistavad. Samuti on küsitud, kas ohvritele makstavad hüvitised on piisavalt suured hüvitamiseks ohvrite kannatusi (sealhulgas ka raviarved ja sissetuleku kaotust ajal, mil pereliige tapeti).

Allikad:

Nuremberg Forty Years Later, Irwin Cotler, toimetanud McGill-Queen's University Press, Montreal 1995.

RPRK veebileht: www.icrc.org

Rahvusvahelise Kriminaalkohtu asutamist käsitleva ÜRO täievoliliste saadikute konverentsi avasõnad, Rooma, Itaalia, Juuni 1998 – ümber kirjutatud allikast *In Search of Global Justice, PT II*

India delegatsiooni juhi hr Dilip Lahiri selgitus hääletamise kohta Rahvusvahelise Kriminaalkohtu statuudi kinnitamisel, 17. Juuli 1998, www.un.org/icc/speeches/717ind.htm

Robinson Everett, *American service members and the ICC, in The US and the ICC*, toimetanud Sarah B. Sewall and Karl Kaysen, Rowman et Littlefield Publishers, Inc.

David Manasian, juriidiline toimetaja, ajakiri Economist, kirjutatud ümber allikast *In Search of Global Justice, Part II*

Milliseid humanitaarõiguse rikkumisi käsitletakse sõjakuritegedena?

4A

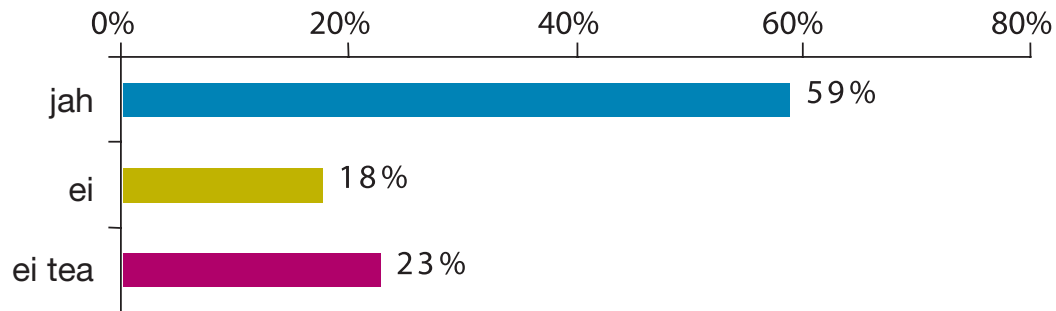
Rahvusvahelise Kriminaalkohtu statuut loetleb rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) tõsised rikkumised, mida käsitletakse sõjakuritegedena, kui rikkumised pannakse toime mõne kaitstud isiku suhtes: haavatute või haigete võitlejate, vangide, tsiviilisikute jne suhtes. Siinkohal kokkuvõtte mõnedest sõjakuritegedest.

- Tahtlik tapmine
- Piinamine ja ebainimlik kohtlemine (...);
- Suurte kannatuste tahtlik põhjustamine (...);
- Rünnakute tahtlik suunamine tsiviilisikute või tsiviilobjektide, või humanitaarabi andmises osaleva personali või humanitaarabi andmiseks kasutatavate seadmete, materjalide, üksuste või sõiduvahendite vastu;
- Tsiviilisikute ebaseaduslik välja saatmine, ümberasustamine või ebaseaduslik vangistamine;
- Rahvusvahelise sõjaõiguse vastaselt selliste relvade, mürskude ja materjalide ning muude sõjavahendite kasutamine, mis põhjustavad üleliigseid vigastusi või liigseid kannatusi või mis on vahettegematud;
- Tsiviilisikute tahtliku nälgutamise kui sõjalise vahendi kasutamine ellujäämiseks vajalike vahendite äravõtmise teel;
- Linna või asula rüüstamine;
- Pantvangide võtmine;
- Vägistamine, seksuaalne ärakasutamine, prostitutsioonile sundimine või mõni muu seksuaalvägivalla vorm;
- relvad maha pannud või kaitsevahenditeta ja vabatahtlikult alla andnud võitleja tapmine või haavamine;
- Alla viieteistkümnepäevaste laste sunduslik relvajõududesse võtmine või nende kaasamine aktiivsesse sõjategevusse;
- Teadlikult sellise rünnaku algatamine, mis võib põhjustada tsiviilisikute juhuslikku surma või neile kehavigastusi ja kahju tsiviilobjektidele ning kahjustada looduskeskkonda pikaajaliselt ja suures ulatuses;
- Tsiviilisiku või mõne muu kaitstud isiku kohalolu kasutamine, et kaitsta kindlaid kohti, piirkondi või sõjalisi jõude sõjaliste operatsioonide eest (nn inimkilbi kasutamine);
- Kohtuotsuste langetamine ja täideviimine ilma tavalises korras moodustatud kohtu eelneva otsuseta, mis annaks kõik üldtunnustatult vajalikud kohtulikud tagatised.

–Rahvusvahelise Kriminaalkohtu statuudi artiklist 8

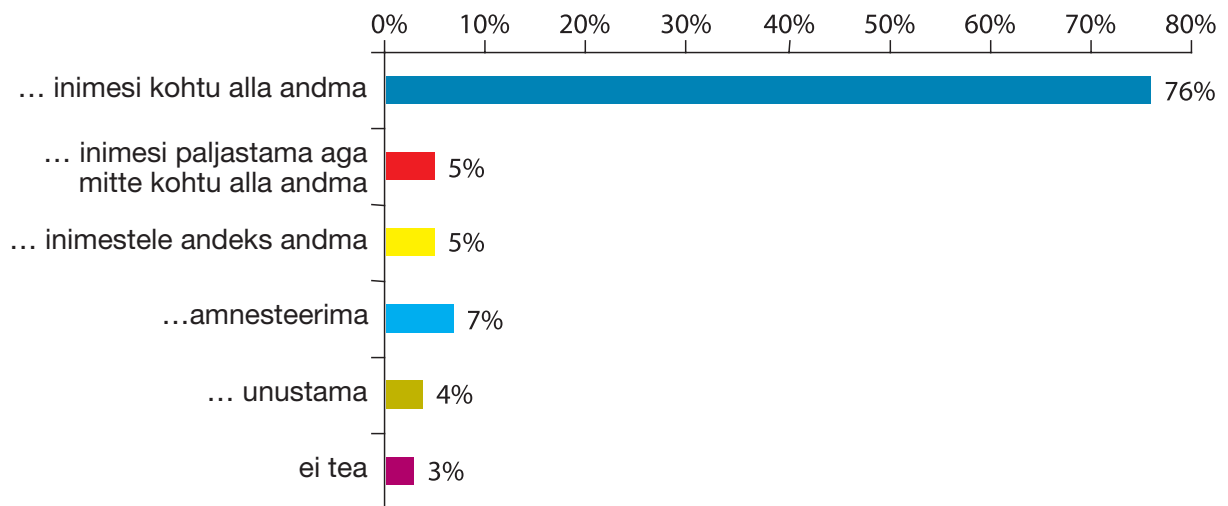
Õigusemõistmise tagamine

KAS SÕJAKURITEGUSID TOIME PANNUD ISIKUID PEAB KARISTAMA?

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

KUI KONFLIKT ON LÖPPENUD, KAS SIIS PEAB REEGLEID RIKKUNUD ...

Aastatel 1998-99 viidi uuring läbi 16 riigis (neist 12-s oli hiljuti relvakonflikt olnud).
Need graafikud näitavad vastajate arvamust.

Arvamused toimunu unustamise või õigusemõistmise taotlemise kohta

4A

Pärast kodusõja lõppu tuleb unustada ja andestada.

Paul Thibaud, esseist

**Liiga palju andestamist ja unustamist ei lase haaval
paraneda.**

Louis Joinet,
kohtunik ja ÜRO raportöör karistamatuse alal

Kambodža: kahe ohvri arvamused

1. arvamus

Tema rahulikkus ja eemalolev väljendusviis võib teile jätta mulje, et ta on oma isiklikust tragöödiast üle saanud. Kuid ta ei ole. Ikka ta kuuleb karjeid ning kujutised piinamisest on tema mällu süüvinud. Ta tahab õigusemõistmist, mitte kättemaksu.

Kuidas saaksin ma seda unustada? Olin siis 30-aastane, ja see on kustutatamatult mu mällu sööbinud. Kõik ohvrid tunnevad sama, mida mina; me tahame, et Punase Khmeri juhid vastutaksid oma tegude eest.

– Vann Nath, kes jäi ellu Kambodža piinamiskeskuses, kus 18 000 inimest hukkusid

2. arvamus

Mida see muudaks keskmise kambodžalase jaoks, kui Ta Moki [Punase Khmeri juhi] üle kohut mõistetak? Soovin vaid, et Kambodžas rahu säiliks.

– taksojuht, kes kaotas oma isa ning viis öde-venda

Tšiili: kaks arvamust

1. arvamus

Poliitikute kohtu alla andmine peaks õhutama ühiskonda, kus kuriteod toime pandi, oma südametunnistust üle kuulama. Pinochet kohtu alla andmine Tšiilis on seda väärt, kuna Tšiili inimesed teavad väga hästi, et pooled neist pooldasid äkilist riigipööret.

Paul Thibaud,
esseist

2. arvamus

Ilma tõe ja õigusemõistmiseta pole ka lepitamist. Peame teadma, kus „kadunute“ kehad on.

Gladys Diaz,
ajakirjanik, poliitvang enam kui kaks aastat

Arvamused toimunu unustamise või õigusemõistmise taotlemise kohta

4A

Sierra Leone:
kolme sierraleonelase arvamused

1. arvamus

Amnestia mitte ainult ei kuku läbi selle riigi probleemide lahendamisel, vaid see toetab vägivaldsuse ja karistamatuse surnud ringi. Amnestiad ei tööta.

Abdul Tejan-Cole, jurist

2. arvamus

Mida ma teeksin, kui oma piinajaid tänaval kohtaksin? Ma lihtsalt ütleksin neile, et ühel päeval valib Kõikvõimas Jumal nende ja minu perekonna vahel. Kui me ei andesta, kaotavad veelgi rohkemad inimesed oma käed.

Lemain Jusu Jarka, mässajad raiusid otsast tema mõlemad käed, et karistada teda selle eest, et ta oma tütre põgenemist varjas

3. arvamus

Olen põhimõttekindel inimene ja arvan, et kuriteo eest tuleb karistada. Kuid kes mõistab kohut kelle üle? Keegi ei suuda selle üle kontrolli pidada. Kui valitsus ütleks „Anname teid kohtu alla”, hakkaksid mässajad taas võitlema.

Alimany Koroma, pastor

Sierra Leone:
kahe välismaalase arvamused

1. arvamus

Amnestia tekitab taas karistamatuse ringi (...). Toime pandud kuriteod olid nii kohutavad, et me lihtsalt ei saa loota igavest rahu.

Corinne Dufka, Human Rights Watch

2. arvamus

Amnestia on täiesti vastuvõetamatu. See tekitab minus vastikustunde. Siis aga näen lapsi, keda me toidame ja kelle eest hoolitseme, ja vastikustunne kaob. Sierra Leone inimesed teavad, mida tahavad – pigem praegust rahu kui õigusemõistmist. Ühelt poolt tekitab amnestia avalikku pahameelt. Teiselt poolt on sel ehk mõtet.

Humanitaartöötaja

Faktileht. Pilk tõekomisjonidele

1. osa. Taustteave

Pärast eriti rõhuvaid või veriseid sündmusi on mõned riigid asutanud tõekomisjonid, mille üldiseks eesmärgiks on tuvastada faktid rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL), inimõiguste ja siseriikliku seaduse rikkumiste kohta. Tõekomisjonid ei ole kohtud, vaid foorumid, mille kaudu tuvastada faktid minevikus toime pandud vägivaldsete sündmuste ja kuritegude kohta. Üldiselt avaldavad tõekomisjonid aruandeid ja annavad soovitusi selle kohta, mida riigi valitsus peaks kuritegude suhtes ette võtma ja kuidas laiaulatuslikke vägivaldseid rikkumisi tulevikus vältida.

Mõned tõekomisjonid on asutatud avaliku võimu kandjate, teised eraorganisatsioonide poolt.

Tõekomisjonid on asutatud pärast põhjalikke muudatusi valitsuses (näiteks Tšiilis ja Lõuna-Aafrikas), kodusõda lõpetava rahulepingu raames (näiteks Salvadoris ja Guatemalas) või üleminekuajal sõjaväelisel korrald tsiviilkorrale (näiteks Argentiinas ja Uruguais).

Argentina asutas esimese tõekomisjoni 1983. aastal, et uurida tuhandete inimeste kadumist eelmiste riigikordade ajal ja paljastada tõe selle kohta. Olles pannud kirja sadade tunnistajate ütluseid, tõestas komisjon dokumentaalselt salajaste interneerimislaagrite olemasolu ja tõsiasja, et vähemalt 8900 inimest olid „kadunud“; ning andis sisse kohtuasjad võimalikuks vastutuselevõtmiseks. Komisjoni 1984. aasta raamatupaksune aruanne uurimise tulemuste kohta, *Nunca Mas (Mitte lial Enam)*, on inimõigusi käsitlevate aruannete klassika.

Lõuna-Aafrikas asutati tõe- ja lepitamiskomisjon uurimaks kuritegusid, mis pandi toime ajal, mil toimus konflikt, et lõpetada apartheid ehk süsteem, mil valgete vähemus valitses riigi poliitilist ja majanduslikku süsteemi. Apartheidi ajal keelati mustadele aafriklastele, aga ka asiaatidele ja erinevatest rahvustest pärinevatele inimestele mitmed õigused ja hüved, mis olid eurooplastest esivanematega inimestele antud. Tõe- ja lepitamiskomisjon uuris kuritegusid, mis pandi toime Lõuna-Aafrika valitsuse ja aprtheidi pooldajate aga ka erinevate rühmitiste, nagu näiteks Aafrika Rahvuskongress (ANC) poolt, kes osalesid relvastatud vastuhakus apartheidiaegse valitsuse vastu.

Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjon erineb varasematest tõekomisjonidest selle poolest, et see asutati õigussüsteemi osana. Siiski ei ole tõekomisjoni eesmärgiks vastutuselevõtmine ja karistamine, vaid isiklik ja poliitiline lepitamine. Tõe- ja lepitamiskomisjon andis seadusest üleastujatele võimaluse saada oma kuriteod seaduslikult andeks (protsess, mida nimetatakse amnestiaks) juhul, kui nad oma teo ausalt ja põhjalikult üles tunnistasid. Kuritegudes süüdistatavaid isikuid, kes komisjoni eest ausalt ja põhjalikult ei tunnistanud, saab siiski siseriikliku seaduse kohaselt vastutusele võtta.

Tuhandet inimesed esitasid tõe- ja lepitamiskomisjonile avalduse amnestia saamiseks. 1999. aasta lõpuks oli tõe- ja lepitamiskomisjoni amnestiakomisjon andnud amnestia 568 inimesele, keeldunud amnestiat andmast 5287 inimesele, andnud osalise amnestia 21 inimesele, 161 avaldust tagasi lükanud ning otsus oli langetamata veel 272 juhtumi kohta, mis teeb kokku 6309 juhtumit.

Hiljuti on tõekomisjonid alustanud tööd Nigeerias ja Panamal ning hakkavad peagi tööle ka Sierra Leones ja Ida-Timoris. Peetakse kõnelusi sarnaste komisjonide asutamise kohta Mehhikos, Bosnias, Serbias ja Ghanas, aga ka Kanadas, kus tuleb uurida seda, kuidas riik oma põliselanikke kohtleb.

Pilk tõekomisjonidele

2. osa. Mida on inimesed tõekomisjonide kohta öelnud?

Me ei ütle, et peaksime minevikusündmuste ees silmad sulgema, vaid et kõik ei saa õigusemõistmist taotleda. See oleks lõputu.

Desmond Tutu, Nobeli rahupreemia võitja ja Lõuna-Aafrika tõe- ja lepitamiskomisjoni juhataja

Arutelud tõe- ja lepitamiskomisjonide tõelise rolli üle toetavad mõtet, et arvestades antud olukorda Rwandas, ei ole tõe- ja lepitamiskomisjon ilmtingimata parim võimalus karistamatus vältimiseks ja poliitilise stabiilsuse rajamiseks. Rwanda valitsus oli veendunud, et ainus viis riigi taastamiseks ja Rwanda inimestele kestva rahu tagamiseks on õigluse jaluleseadmine ning et mõistmine ja rahumeelne koeksisteerimine on illusioon, kui kuritegude eest vastutavaid ja kuritegude toime panemises osalenud isikuid esmalt ei karistata.

Faustin Nteziyayo, justiitsminister, Rwanda, 1998

Ohvrid ja ellujäänud peavad enda ohvriks tegemisest rääkima, jutustama oma versiooni toimunud sündmustest, kallaletungijale osutama ja kallaletungi lähemalt käsitlema, ning tehes seda väljendama tundeid, nagu sügav pahameel, moraalne viha ja õiglusejanu, mis nõuavad õigusemõistmist. Kuna neid on ülekohtuselt koheldud, ei ole nad ainult füüsiliselt vigastatud, vaid neil on ka hingehaavad ning nad peavad endast vähe lugu, seega peavad nad ka oma eneseuhkuse tagasi saama. Tõekomisjon aitab kõike seda saavutada. Samuti on tõekomisjon vahendiks, mis paneb aluse uskumusele, et suure ülekohtu aeg on ümber.

Rajeev Bhargava, Poliituuritingute Keskus, New Delhi, 1998

Selleks, et ühiskond oleks pärast konflikti üks tervik, peab see tunnistama seda, mis juhtus, hüvitama juhtunu ohvritele ja karistama neid, kes käitusid valesti. See ei tähenda, et kurjategijad tuleb kindlasti vangistada, kuid neilt tuleks nõuda vähemalt oma tegude ülestunnistamist ja vabandamist.

Martin Abregu, Õigus- ja Sotsiaaluuringute Keskuse direktor, Argentina, 1998

Fakt, et timukas tunnistab ohvri või ohvri perekonna ees, et ta on kellegi tahtlikult mõrvanud, et ta oli kirikusse või kuhugi mujale pannud pommi eesmärgiga tappa, on samm õigusemõistmise poole. (...) Paljud ohvrid on sellega rahul, sest nad saavad tagasi oma väärikuse ning nende kannatusi on märgatud. Teised aga ei ole rahul, kuna arvavad, et mõrvarid pääsevad liiga kergelt.

Richard Goldstone, Lõuna-Aafrika kohtunik, endine prokurör endise Jugoslaavia ja Rwanda Rahvusvahelistes Kriminaalkohtutes, 1998

Sõjakuritegude sotsiaalne mahavaikimine

Kuidas peaksid valitsused astuma vastu toimunud vägivalle ja relvakonflikti käigus toime pandud rasketele rikkumistele pärast seda, kui sõjarelvad on vaikinud ning tapmised, piinamised, vägistamised ja õudused on möödas? Küsimus on selles, kuidas kõige paremini pöimida „mällusüübinud poliitika“ uude ja tervistavasse sotsiaalsesse struktuuri. Mõned isikud ja valitsused väidavad, et minevikus toimunu on möödas ning et tuleviku kujundamiseks keskendumiseks peaks ühiskond toimunu unustama.

Mineviku unustamine ehk riigi poolt kinnitatud „üldamnestia“ hõlmab neid situatsioone, mil ei rakendatud valitsuse poolt rahastatavat aruandekohustuse protsessi; mil ei ole teostatud riigipoolset analüüsi sõjakuritegude või tsiviilisikute suhtes toime pandud koleduste kohta. Sotsiaalne mahavaikimine võib olla otsese valiku tulemuseks, olles tingitud riikide vajadusest pärast konflikti lõppu edasi valitseda. Kui mahavaikimine on otseseks valikuks, on see tihti seotud amnestia või andeks andmisega, millega kaitstakse endisi valitsusliikmeid küsimuste eest nende valitsemise ajal toime pandud sõjakuritegude ja humanitaarõiguse kuritarvitamise kohta.

Lühiajaliselt on minevikus toimunud kuritarvitamiste unustamine või eiramine kõige kiiremaks viisiks üleminekul sõjaajalt või totalitaarselt režiimilt uuele valitsemisviisile.

Paljud ohvrid kardavad sellise mahavaikimise eelistamist, kuna see väljendab lugupidamatust valu suhtes, mis üksikisikutele ja sihtrühmadele osaks on saanud. Mahavaikimine on nagu salgamine. Oma arutluses kuni 1989. aastani kommunismi jõustanud Stasi (endise Ida-Saksamaa salapolitsei) vastutuselevõtmise puudujääkidest täheldab Tina Rosenberg, et kuna kedagi piinamise ega muude väärarvituste eest ei karistatud, oldi arvamusel, et „seda ei saanud juhtuda“.¹ Õpetlase Aryeh Neieri sõnul: „Rahumeelne kooseksisteerimine näib vähevõimalik, kui ohvriks langenute jaoks ei ole kedagi, kellelt nende kannatuste kohta aru pärida“.² Unustamispoliitika võib tähendada, et pahameel püsib ohvrite hinges ja põhjustab hingevalu ega paku võimalust pahameelest üle saamiseks.

Allikas: Crystal C. Campbell, avaldamata artikkel

- 1 Rosenberg, Tina, *The Haunted Land, Facing Europe's Ghosts After Communism*, Vintage Books, New York, 1996
- 2 Neier, Aryeh, *Brutality, Genocide, Terror and the Struggle for Justice*, Times Books, 1998.

Kas juba liiga hilja? – Alžeeria/Prantsusmaa

4A

1954 – 1962	Prantsusmaa peab sõda Alžeeria iseseisvuse eest võitlejatega.
1962	Prantsusmaa ja Alžeeria vahel sõlmitud Eviani kokkulepped lõpetavad sõja. Lepingud sisaldavad ka üldise amnestia andmist jõledusi toime pannud mõlema osapoole liikmetele.
1962 – 1999	Prantsuse armee poolsete liialeminekute korduv hukkamõistmine prantslastest üksikisikute või rühmitiste poolt. Vaatamata sellele, et avaldatakse raamatuid ja artikleid, ei toimu ulatuslikku avalikku debatti.
2000	Alžeeria endine võitleja Louissete Ighilahriz, keda 1957. aastal kolm kuud piinati, räägib toimunust avameelselt. Tema jutustusse segatud prantsuse kindralid annavad avaliku vastulöögi õhutades teisi lugusid, poliitikute ütlusi ja ulatuslikku avalikku debatti, mis hõlmab ka järgmist: Kaksteist silmapaistvat õpetlast pöörduvad avalikult Prantsuse valitsuse poole, et viimane ajaks minevikus toimunu joonde tunnistades Alžeeria sõja ajal toimunud piinamist ja seda hukka mõistes. Peaminister Jospin ütleb, „Ma ei usu, et tõe avalikuks tulemine riiki nõrgemaks muudaks. Vastupidi, see tugevdab riiki võimaldades rajada riigi tulevikku minevikus õpitule”. „Me ei teeks midagi, mis haavad taas lahti kisuks”, ütleb president Chirac. Rühm prantsuse poliitikutid teevad ettepaneku luua uurimiskomisjoni, et uurida lähemalt Prantsusmaa poolt toime pandud piinamisi ja inimsusevastaseid kuritegusid. Komisjoni eesmärgiks oleks aidata tõde jalule seada ja teha ettepanekuid, kuidas hüvitada toimunu ohvritele ja neile, kes keeldusid kuritegude toime panemises osalema.
2001	Kindral Paul Aussaresses, kes oli aastatel 1955 – 1957 Alžeeria luureohvitseriks, avaldab maikuu raamatu pealkirjaga Special Services, Algeria 1955–1957 (tõlge: Eriteenistus, Alžeeria 1955–1957), milles tunnistab üles vangide piinamise Alžeeria iseseisvussõja ajal. Pärast raamatu avaldamist süüdistab Inimõiguste Liiga Aussaressesi sõjakuritegude õigustamises. Samuti alustasid liikumine Võitlemine rassismi vastu ja rahvastevahelise sõpruse eest, Louissete Ighilahriz ja kindrali juuresolekul mõrvatud Larbi Ben M'Hidi kaks öde Aussaressesi vastu kohtuprotsessi inimsusevastaste kuritegude pärast.
2002	Pärast kindrali kohtuprotsessi jätab Riigikohus 14. detsembril jõusse Pariisis kohtuniku otsuse lükata tagasi Aussaressesi vastu inimsusevastaste kuritegude pärast esitatud kohtulikud kaebused, kuna 1968. aasta amnestiat kohaldatakse kõikide Alžeeria sõjas toime pandud kuritegude suhtes. Pariisi kriminaalkohus trahvib 25. jaanuaril kindral Aussaressesi sõjakuritegude õigustamise eest 7500 euroga. Tema kahte kirjastajat trahvitakse kumbagi 15000 euroga.

Alžeeria sündmuste ajal ametis olnud kahe vanemkindrali arvamused:

Ei, piinamine ei ole sõjaajal paratamatult vajalik. Saab ka väga hästi ilma piinamiseta. Kui ma mõtlen tagasi Alžeeria peale, muutun ma kurvaks, sest piinamine oli tolle ajastu hoiakuks. Oleksime võinud käituda teisiti.

Kindral Jacques Massu

Ma pole kunagi olnud piinamise pooldaja, kuid Alžeeriasse jõudes otsustasin, et pean seda kasutama. Piinamine oli selleks ajaks juba üldkehtivaks tavaks. Samades oludes käituksin jälle samamoodi; ma ei usu, et oleks mõni teine võimalus. Olles seda öelnud peaksin lisama, et tavaliselt saavutasin head tulemused siiski ilma igasuguse piinamiseta. Julgeksin isegi öelda, et kõige paremad tulemused saavutasime ilma ühegi hoobita ülekuulatavale. Kuid on olukordi, mil see lähenemine lihtsalt ei toimi, kui aeg pressib peale.

Olen vastu mõttele, et Prantsusmaa peaks nüüd vabandama. Meil pole midagi, mille pärast vabandust paluda. Muidugi kinnitage teatud fakte, kuid ilma üldistamiseta. Mina isiklikult ei kahetse midagi.

Kindral Paul Aussaresses

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

Kas juba liiga hilja? – Alžeeria/Prantsusmaa

Sõduritest

Veteranid tunnevad, et neid laimatakse sellega, et piinamissüüdistusi üldistatakse kõigile kahele miljonile sõjas osalenud sõdurile, kelle südametunnistus on antud küsimuses puhas.

Wladyslas Marek, kapral Alžeerias aastatel 1960 - 1962, praegu Alžeeria ja Tuneesia Veteranide Ametliku Liidu president

Piinamistes osalesid väga vähesed kutsealused. kuid paljud olid piinamisest teadlikud, nägid seda pealt ega öelnud sõnagi, sest sõjaväekorrale vastu hakkamiseks peab olema üle keskmise julge. Üldist õhkkonda iseloomustas rassism ja eelkõige koloniaalsõdadele omane põlgus, mis tegi võimalikuks sellise passiivse suhtumise vägivaldade.

Georges Doussin,
Prantsuse Veteranide ja Sõjaohvrite Assotsiatsiooni president

Kutsealused kartsid mis võib nendega juhtuda, kui nad korralduste täitmisele vastu vaidlevad või nende täitmisest keelduvad, seda eriti seoses piinamiskorraldustega. Eranditult kõik nad vähemalt kuulsid või nägid piinamist pealt. Nad räägivad, et nende tegeliku trauma põhjuseks on fakt, et nad omal ajal ei suutnud öelda ei; nad olid 20-aastased ega suutnud seisukohta võtta.

Marie-Odile Godard, psühholoog

Vastutusest

Esmane vastutus lasub poliitilistel võimuorganitel, kes teadsid väga hästi mis toimus ja poleks tohtinud sõjaväele vaba voli anda.

Hugues Dalleau, Veteranide Riikliku Liidu president

Juhul, kui Prantsuse valitsus piinamist ei soosinud, oleks seda pidanud selgelt ja ametlikult väljendama. Juhul, kui sõjavägi ei soovinud selgete käskude puudumisel piinamisi teostada – kas siis enda või Prantsusmaa au säilitamiseks – oleks võimuesindajad pidanud seda sõnaselgelt väljendama.

Roger Monié, reservarmee leitnant

Paljudele prantslastele näis piinamine tol ajal õigustatud vastutegevusena Alžeeria rahvuslaste poolt toime pandud jõledustele.

Benjamin Stora, ajaloo professor

Unustamisest, õigusemõistmisest ja tõest

Ajutiselt olen ma karistamise vastu. Oleks parem need mälestustes püsivad sõjad lõpetada, kui neil kogu aeg lasta jätkuda. Oleks võimalik asutada juristidest, ausatest ja ausameelsetest inimestest, poliitikutest ja ajaloolastest koosnev töö- ja lepitamiskomisjon, et teha võimalikuks toimunu mälestuse levimine erinevate rühmade seas.

Benjamin Stora, ajaloo professor

Ohvrite ja nende perede jaoks on kõige olulisem, et tõde tuleks ilmsiks. Enne tõe ilmsiks tulemist ei saa kurvastamine läbi; enne ei ole võimalik kergendust tunda. Sama kehtib ka riikide puhul. Mineviku tunnistamine – olgu minevik kui tahes traagiline ja valulik – on tuleviku aluseks, kuna – sarnaselt inimestele – ei saa ka riigid lõpmatuseni valeda elada. On vaja, et nii Prantsusmaa kui ka Alžeeria tuvastaksid mõlema poole poolt Alžeeria sõjas toime pandud kuriteod.

Robert Badinter, Prantsuse endine justiitsminister

On vaja hõlbustada nende häbiväärsete sündmuste üle arutlemist: arhiivimaterjale kättesaadavamaks teha, tunnustajatelt ütlushi koguda, erinevaid arvamusi kuulata. Riik saab rohkem õppida oma ajaloo süngematest aegadest kui ajast, mil riik end hooplevalt silmatorkava kangelase või süütu ohvrina kujutab.

Tzvetan Todorov, filosoof

Kas juba liiga hilja? – Alžeeria/Prantsusmaa

4A

Unustamisest, õigusemõistmisest ja tõest

Mind huvitab vaid see, kuidas tsiviliseeritud inimesed saavad tagasi barbaarsuse juurde pöörduda. Kui tahame selliste häbiväärsete sündmuste taasesinemist vältida, peame tõele näkku vaatama – piinamise aluseks oleva poliitilise olukorra kohta tõtt rääkima. Me ei taha, et meie pojad oma eluteel hirmuga kokku puutuksid ja häbi peaksid tundma pelgalt seepärast, et nende esiisad valetasid.

Jacques Julliard, Alžeerias teeninud eksohvitser

Sõja lõppedes püüdis avalikkus toimunut siiralt unustada. Teatud määral on see kasulik. Keegi ei suuda mälestusi jäädavalt kustutada; see oleks ebaterve. Kuid ka unustamine võib teataval määral ohtlik olla, kui ei olda kõigi faktidega tuttav või ei teata tõde. On vaja, et kogu Prantsuse elanikkond toetaks piinamise hukkamõistmist.

Laurent Schwartz, matemaatik

Rahvusvaheline õigus keelab piinamise kõikidel juhtudel, näiteks:

Relvakonflikti ajal

Seetõttu on eelpool nimetatud isikute suhtes alati ja kõikjal keelatud järgmised toimingud:

(a) vägivald elu ja isiku vastu, esmajoones tapmine, vigastamine, julm kohtlemine ja piinamine;

Nelja Genfi konventsiooni (1949) ühine artikkel 3

Igal ajal

- 1. Iga lepinguosaline peab kohaldama tõhusaid õiguslikke, haldus-, kohtulikke või muid meetmeid, et vältida piinamist riigi jurisdiktsiooni alla kuuluval territooriumil.*
- 2. Ühtki erandolukorda, olgu selleks siis sõjaolukord või sõjaohu, riigisine poliitiline ebastabiilsus või mõni muu ühiskondlik hädaolukord, ei tohi käsitleda piinamise õigustusena.*
- 3. Kõrgema ametniku või riikliku ametiasutuse korraldust ei tohi käsitleda piinamise õigustusena.*

ÜRO konventsioon piinamise tõkestamise kohta (1984), artikkel 2

Uurimisteema 4B.

Rahvusvaheliste tribunalide arenemine

4B

Uurimisteema 4B, mis sisaldab materjale edasijõudnumatele õpilastele, jälgib kahekümnenda sajandi teisel poolel õigusemõistmise tagamiseks tehtud rahvusvahelisi pingutusi. Õpilastele näidatakse II maailmasõja järgset kohtuprotsessi, kus riigid tulid esmakordselt kokku, et mõista kohut isikute üle, kes olid toime pannud sõjakuritegusid või rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) raskeid rikkumisi.

Rahvusvahelise kriminaalõigussüsteemi arengut uurides vaatlevad õpilased mõningaid jõustamise põhiküsimusi, nagu näiteks see, kas ülemuse korraldusi täitev seadusest üleastuja on süüdi, kes sobib teise üle kohut mõistma ning miks on riigid pidanud rahvusvahelise kriminaalkohtu asutamist vajalikuks.

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

EESMÄRGID

- Mõista sõjakurjategijate vastutusele võtmiseks tehtud vajalikke rahvusvahelisi pingutusi
- Olla teadlik mõnedest sõjakuritegude üle otsustamisega seotud küsimustest

ALLIKAD

- Arvamused Nürnbergi kohta:
 - Nürnbergi eesmärgist
 - Süüdistatavate lõppsõnadest
 - Tribunali otsustest
- Nürnbergi põhimõtetest, 1946
- Faktileht: Rahvusvahelised ad hoc tribunalid
- Faktileht: Vastused Rahvusvahelist Kriminaalkohtust käsitlevatele küsimustele

ÕPETAJALE

- Taustteave Nürnbergi kohta
- Kolm lähenemisviisi õigusemõistmisele (vt Uurimisteema 4A)

ETTEVALMISTUS

Otsustage, kas lasete õpilastel enne õppesessiooni lugeda teksti „Nürnbergi tagamaad“.

Mõelge, kuidas õpilaste võimeid arvestades tekste pealkirjaga „Arvamused Nürnbergi kohta“ kõige paremini kasutada.

Otsustage, kas lasete õpilastel teiseks sessiooniks ette valmistudes faktilehti lugeda.

AEG

kaks 45- kuni 60-minutilist õppetundi

1. AVATUD ARUTELU (5–10 minutit)

- Mida teate pärast II maailmasõda asutatud Rwanda (1994) või endise Jugoslaavia (1993) rahvusvaheliste kriminaalkohtute või Nürnbergi või Tokyo rahvusvaheliste sõjaväetribunalide kohta?
- Miks on teie arvates rahvusvaheline tribunal üldse asutatud?

Rahvusvaheliste tribunalide arenemine

2. NÜRNBERGI PRETSEDENT (rühmatöö) (30–40 minutit)

Esitage põhifaktid Saksamaal Nürnbergis 1945. aastal kokku kutsutud rahvusvahelise sõjaväetribunali kohta:

- II maailmasõda lõppes 1945. aastal suurte inimkaotustega: miljonid juudid ja teised vähemused hävitati koonduslaagrites; miljoneid tsiviilisikud tapeti, pommitati, sunniti oma kodudest lahkuma; miljonid sõdurid võeti vangi ja hoiti vahi all, ranga ja järjekindla pommitamise tagajärjel hävitati linnasid; esmakordselt kasutati tuumapomme, mis hävitasid Nagasaki ja Hiroshima linnad täielikult.
- Võidukad liitlased (Ühendkuningriik, Nõukogude Liit, Ameerika Ühendriigid ja Prantsusmaa) kutsusid 1945. aasta sügisel Saksamaal Nürnbergis kokku Tribunali, et mõista kohut 22 natsiliidri üle. Igast eelnimetatud neljast riigist kuulusid Tribunali kaks kohtunikku ja prokuröride meeskond.
- Rühm Saksa juriste kaitses kohtualuseid, kelle hulka kuulusid nii Hermann Goering (Saksa marssal), Wilhelm Keitel (Saksa kaitseväe juht) ja Joachim von Ribbentrop (Saksa välisminister), kui ka mõned madalama astme valitsusametnikud.
- Kohtualuseid süüdistati igaüht eraldi rühvastastes kuritegudes (kallaletungi planeerimine, algatamine või agressioonisõja pidamine), sõjakuritegudes (RHÕ rikkumised), ja inimsusevastastes kuritegudes (mõrv, hävitamine, orjastus, küüditamine ja muud tsiviilisikute suhtes toime pandavad ebainimlikud teod).
- Üheksateist kohtualust mõisteti süüdi. Kolm mõisteti õigeks.

Jagage õpilased kolme rühma ja laske igal rühmal arutada ühe kolmest jaotusmaterjalist pealkirjaga „Arvamused Nürnbergi kohta“: (10 minutit).

- „Nürnbergi eesmärgist“, mis kajastab tribunalil ajaloolist rolli, mis prokurörid Tribunalile omistasid.
- „Kohtualuste lõppsõnadest“, katkendid nelja kohtualuse jutust
- „Tribunali otsustest“, mis kajastab Tribunali kohtunike vastuseid esitatud argumentidele.

Laske igal rühmal teha ettekanne rühmas toimunud arutelu kohta. (20 minutit)

Võimalikud küsimused

- Kaitseadvokaadid väitsid, et nende kliente ei tohi võtta vastutusele nende toime pandud kuritegude pärast, kuna ...
 - (1) ...nad täitsid ülemuste antud korraldusi.
 - (2) ...riigid, kust pärinevad kohtuotsust langetavad isikud, panid toime samasuguseid kuritegusid.
- Milliseid vastuargumente leidsite lugemismaterjalidest?
- Kas arvate, et prokuröride, kohtualuste või kohtunike poolt väljendatud arvamused oleksid olnud erinevad, kui Tribunal oleks loodud sõjajärgselt Saksa uue valitsuse poolt? Kui jah, siis millised arvamused? Miks või miks mitte?

Kaug-Ida rahvusvaheline sõjaväetribunal kutsuti kokku Tokyos 1946. aastal. Üheteistkümne riigi esindajad kuulasid II maailmasõja ajal toime pandud rühvastastes kuritegudes, sõjakuritegudes ja inimsusevastastes kuritegudes süüdistatavatele 27 kõrge positsiooniga jaapanlasele esitatavaid süüdistusi. Süüdistatavatest seitse mõisteti surma, teised aga vangi.

Rahvusvaheliste tribunalide arenemine

3. RAHVUSVAHELISE HUVI SUURENEMINE (30–45 minutit)

Tuletage õpilastele meelde, et Genfi konventsioonid nõuavad, et riigid vastutaksid seadusest üleastujate vastutusele võtmise eest. See rahvusvaheline vastutus võib toimida kolmel viisil. Vanim neist on riiklikul tasandil läbi tribunalide.

A. Rahvuslikud tribunalid

Võimalikud küsimused

- Kas olete kuulnud juhtumitest, mil inimesed võetakse vastutusele humanitaarõiguse või inimõiguste tõsiste rikkumiste eest, mille nad mõnes teises riigis toime panid?

Järgnevalt mõned näited; soovi korral valige teised näited.

1. näide: Mushubati (Rwanda piirkond) linnapea vahistati Šveitsis ja toodi Šveitsi sõjaväekohtusse; 1999. aastal mõisteti talle eluaegne vangistus humanitaarõiguse rikkumise, palgamõrvade ning viimaste õhutamise eest 1994. aasta genotsiidi ajal. Edasikaebamise läbi vähendati tema karistust 14 vangistusaastani. Tema viimase edasikaebamise kohta on otsus tegemata.

2. näide: 2000. aasta veebruaris süüdistati Senegalis pagenduses viibivat endist presidenti Habré of Chadi väidetavalt inimõiguste rikkumistes aastatel 1982 – 1990. Senegali kõrgem kohus lükkas kohtuasja 2001. aastal tagasi põhjusel, et Senegali kohtute alluvusse ei kuulu kohtu mõistmine välismaalaste üle väljaspool Senegali toime pandud kuritegude pärast. Hagejad ja nende juristid plaanivad kohtuasja väljaspool Senegali arutada. Mõned kuud hiljem esitasid Habré'i 30 ohvrit ja nende juristid Belgias endise diktaatori vastu kaebuse süüdistades teda inimsusevastastes kuritegudes. Belgia kohtunik käis sündmuskohal ja võttis kümnetelt ohvritelt ja nende väidetavatelt piinajatelt tunnistused.

3. näide: 1998. aastal arreteriti Ühendkuningriigis Tšiili ekspresident Pinochet Hispaaniast saabunud vahistamismääruse alusel, mis nõudis ekspresidendi väljaandmist süüdistatuna mõrvades. Kuid enne tema kohtuasja arutamist vabastati Pinochet tervislikel põhjustel vahi alt ja viidi Tšiilisse, kus kohalik kohtunik esitas talle samad süüdistused. 2000. aasta augustis kinnitas Tšiili Riigikohus, et Pinochetilt tuleb tema parlamentaarne puutumatus ära võtta ja tema üle kohut mõista. Kuid detsembris andis Santiago Apellatsioonikohus välja kirjaliku korralduse vangistamise seaduslikkuse kindlakstegemiseks ning otsustas juulis Pinocheti vastu esitatud kriminaalsüüdistused tagasilükata. Sellest hoolimata nõustus Tšiili Riigikohus 2001. aasta augustis palvega vaadata üle kohtuotsus, mille aluseks oli olnud eksdiktaatori vaimne tervis.

- Mõned isikud väidavad, et kui mõne teise riigi kohtud süüdistavad isikut ja mõistavad isiku üle kohut teises riigis toime pandud tegude alusel, siis sekkub kohus teise riigi siseasjadesse. Kas nõustute? Miks või miks mitte? Millega võiks tribunal õigustada kohtu mõistmist selliste „välisasjade“ üle?
- Mõned isikud väidavad, et selleks, et sõjakuritegude üle õiglaselt kohut mõista, peaksid prokurörid ja kohtunikud tundma selle riigi tausta ja kultuuri, kus kõnealused kuriteod toime pandi. Mida arvate?

Lepingupool on kohustatud otsima isikuid, kes on arvatavasti toime pannud või käskinud toime panna selliseid raskeid rikkumisi ja tooma need isikud nende rahvusest olenemata oma kohtu ette.

Kõigi Genfi konventsioonide ühine artikkel 49/50/129/146

Rahvusvaheliste tribunalide arenemine

B. Rahvusvahelised ad hoc tribunalid

Kasutage faktilehte „ad hoc tribunalid”, et arutada pool sajandit pärast Nürnbergi ja Tokyot teostatud rahvusvahelisi meetmeid pööramaks tähelepanu endises Jugoslaavias ja Rwandas toime pandud humanitaarõiguse rikkumistele.

Võimalikud küsimused

- Miks need tribunalid loodi isegi siis, kui Genfi konventsioonide kohaselt lasub igal riigil rahvusvahelise humanitaarõiguse jõustamise tagamise kohustus?

[Näiteks: Endises Jugoslaavias olid rikkumised kõigile teada ja silmanähtavad. Siiski ei suutnud või ei tahtnud riiklikud kohtud neid kohtuasju käsitleda. Rwandas oli kohtusüsteem kokku varisenud. Rahvusvaheline üldsus tahtis veenduda, et suuremad sõjakurjategijad ei saaks õigusemõistmisest kõrvale hoiduda, et nende üle mõistetaks õiglaselt kohut, ning et Tribunal aitaks Rwandas kaasa siseriiklikule lepitamisele ja rahu säilimisele piirkonnas.]

- Kas rahvusvahelise tribunali olemasolu tähendab seda, et tribunal mõistab kohut kõigi sõjakurjategijate üle?

[Näiteks: Käesoleval hetkel tehakse pingutusi, et õigusemõistmise tagamisel seada sisse omavahel põimunud rahvusvahelisi ja siseriiklikke lähenemisi Kambodžas ja Sierra Leones. Rwanda kohtuasjade puhuks on seatud sisse neli erinevat lähenemisviisi. Tavaliselt rahvusvaheline tribunal ei tegele kõigi kurjategijatega, vaid kõige silmapaistvamatega neist.]

C. Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICC)

Arutlege faktilehe „Vastused Rahvusvahelist Kriminaalkohust käsitlevatele küsimustele”

Võimalikud küsimused

- Millised on Nürnbergi/Tokyo Tribunalide, rahvusvaheliste ad hoc tribunalide ja alalise Rahvusvahelise Kriminaalkohtu erinevused?

[Näiteks: Nürnbergi ja Tokyo tribunalid asutati võidukate riikide poolt mõistmaks kohut võidetud riikide üle; ad hoc kohtud ja Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICC) võivad mõista kohut nii võitjate kui alistatute üle. Nürnberg/Tokyo ja ICTY (Endise Jugoslaavia Rahvusvaheline Kriminaalkohus)/ICTR (Rwanda Rahvusvaheline Kriminaalkohus) on ajutised tribunalid, Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICC) on alaline, seega valmis iga hetk oma tööd alustama. Rahvusvahelise Kriminaalkohtu (ICC) alalise staatuse eesmärgiks on mõjuda tulevastele õiguserikkujatele hirmutavalt.]

Arutage järgmisi, sellise kohtuga seotud lootusi ja piiranguid käsitlevaid väiteid.

Arvan, et selline kohus mitte ainult ei hoiata potentsiaalseid timukaid, vaid sellel on ka erakordne hariv väärtus, kuna see kohustab Lääne valitsusi ajama läbipaistvamat välispoliitikat.

William Bourdon, jurist ja Rahvusvahelise Inimõiguste Föderatsiooni direktor

Sellise mõistliku sammu astunud valitsused teavad, et selline alaline Rahvusvaheline Kriminaalkohus ei kujuta endast mingisugust ohtu riikidele, kus kriminaalõigussüsteem toimib. Vastupidi, selle kohtu eesmärgiks on kaitsta neid sotsiaalselt kaitsetuid isikuid, kelle endi valitsus, kui see olemas on, ei suuda või ei taha võtta vastutusele isikud, kes rikuvad nende kõige põhilisemaid inimõigusi.

Kofi Annan, ÜRO peasekretär

Rahvusvaheliste tribunalide arenemine

Rahvusvaheline kohus (...) ei saa mõista aastas kohut enam kui 50 süüdistatava üle. Kõike riike hõlmaval alalisel kohtul on sama probleem ja seepärast peaks see valima jälitatavad isikud vastavalt nende kõrgele vastutuse tasemele. Seega on võimatu ette kujutada, et karistamatusevastane võitlus lasub ainult rahvusvahelisel õigusel. On vajalik, et vahepeal sekkuksid ka riiklikud kohtud ja töötaksid aktiivselt olukorra lahendamise suunas.

Louis Joinet, kohtunik ja ÜRO eriraportöör karistamatuse alal

LÕPETUS (10 minutit)

- Miks on teie arvates Rahvusvahelise Kriminaalkohtu välja arenemiseks kulunud ligi 50 aastat?
- Millised on genotsiidis, sõjakuritegudes või inimsusevastastes kuritegudes süüdistatavate isikute vastutusele võtmiseks kasutatava alalise rahvusvahelise kohtu peamised eelised? Miks ei soostu mõned riigid Rahvusvahelise Kriminaalkohtu (ICC) statuudile alla kirjutama?

! JUHTMÕTTED

- Rahvusvahelised kriminaalkohtud on arenenud välja lahendusena paljudele probleemidele, mis käsitlevad sõjakuritegudes süüdistatavate üle kohut mõistva ja nimetatud kuritegude eest karistava võimu määratlemist.
- Kui kohtunikud kohtualuse süüasja arutavad, võtavad nad arvesse, kas kohtualune pani seaduserikkumise, milles teda süüdistatakse, toime teadlikult. Ei korralduste täitmine ega eelnevalt toime pandud sarnased rikkumised ole vastutusest vabastavaks asjaoluks.

Üldine kohtualluvus (universaal-jurisdiksioon) põhineb eeldusel, et mõned kuriteod saavad üldiselt sellise hukkamõistu osaliseks, et kuriteo toimepanijad on kõikide vaenlasteks. See annab igale riigile õiguse isikuid teatud õiguserikkumiste puhul vahistada ja nende üle kohut mõista.

Lisategevused

AJALUGU, KIRJANDUS, PÄEVAÜNDMUSED

Leidke ajaloost, kirjandusest või päevasündmustest (või hüpoteetilisi) näiteid, et selgitada iga Nürnbergi põhimõtte olemust.

MÕTISKELE NÜRNBERGI PROTSessi KOHTA KÄIVA PEAMISE KRIITIKA ÜLE

Kirjutage essee (või uurimustöö) vastusena järgmisele küsimusele:

- Kas fakt, et võidukad liitlased mõistsid kaotajate üle kohut heidab varju ka Tribunali usaldusväärsele?

Arutlege selle üle.

JÄLGIGE RAHVUSVAHELISE KRIMINAALKOHTU (ICC) ARENGUT

Kasutage meediat ja Interneti selleks, et jälgida, kuidas riigid Rahvusvahelise Kriminaalkohtu (ICC) aluseks olevale statuudile alla kirjutavad ja selle heaks kiidavad. Uurige, milline on teie riigi seisukoht ja mida on riik selles osas ette võtnud. (Eesti ratifitseeris statuudi 5. detsembril 2001 a.).

Nürnbergi tagamaad

Kuigi sõjakuriteod on rahvusvahelise õiguse vastu toime pandavad kuriteod, käsitleti neid kuni 1945. Aastani ainult riiklikes kohtutes. Õiguserikkujate üle mõisteti kohut kas selle riigi kohtutes, kus kuriteod toime pandi või õiguserikkujate endi riigi kohtutes. Näiteks kahekümnenda sajandi alguses mõistsid Ameerika Ühendriigid kohut mõnede oma sõdurite üle Filipiinidel konflikti käigus toime pandud kuritegude pärast ja mõistsid sõdurid ka süüdi.

Pärast II maailmasõda pidasid sõjakuritegusid käsitlevaid kohtuprotsesse Saksa vägede poolt vallutatud riikide, nagu näiteks Hollandi, Prantsusmaa ja Poola, sõjaväetribunalid või riiklikud kohtud. Kanada, Hiina, Austraalia, Britannia, Ameerika Ühendriigid, Holland ja Filipiinid kuulasid teistes sõjatsoonides toime pandud sõjakuritegudes süüdistavatele natsidele ja jaapanlastele esitatud süüdistusi. Hinnanguliselt mõisteti sõja lõpu ja 1950. aasta vahel kohut umbes 10 000 rahvusvahelise humanitaarõiguse rikkumise toime pannud isiku üle, pärast 1950. aastat on Saksa kohtutes õigust mõistetud veel sadade isikute üle.

Kuid kes peaks mõistma kohut rahvusvaheliste rahuvastaste kuritegude, sõjakuritegude ja inimsusevastaste kuritegude planeerimises või korraldamises süüdistatavate tippjuhtide üle? 1945. aastal rajasid Suurbritannia, Nõukogude Liit ja Ameerika Ühendriigid Nürnbergis spetsiaalse Rahvusvahelise Sõjaväetribunali, et mõista kohut kõrgete natsi kohtualuste üle. Sarnane, 11-liikmeline Kaug-Ida Rahvusvaheline Sõjaväetribunal loodi Tokyos, et kuulata tähtsatele Jaapani kohtualustele esitatud süüdistusi.

Enne Nürnbergi ja Tokyo tribunalide loomist oli rahvusvahelist humanitaarõigust üldiselt kohaldatud tavasõdurite ja keskmise astme ohvitseride puhul. Ometi töid need uuenduslikud tribunalid kohtu ette kohtualused, kes kuulusid sõjaväelise või tsiviilhierarhia kõrgetele astmetele või nende lähedusse. Nende karistamine annaks reaalse tähenduse aegadevanusele ettekirjutusele, mille kohaselt lasub sõjakuritegusid korraldanud isikutel esmane vastutus kuritegude eest.

Lisaks eelnevale aitasid need tribunalid laiendada põhimõtet, et isikud võidakse rahvusvahelise õiguse kohaselt kriminaalselt vastutusele võtta isegi juhul, kui nende tegevus oleks siseriikliku õigusega lubatav.

Kui Tokyo kohtuprotsessid tegelesid ainult rahuvastaste kuritegudega (agressioonisõja planeerimine ja pidamine), mõisteti Nürnbergis kohut 22 isiku üle sõjakuritegude ja inimsusevastaste kuritegude pärast. Need kohtuotsused on pannud aluse kõige olulisemate üksikisiku vastutust käsitlevatele suuniste kogumile: Nürnbergi põhimõtetele.

Tõendusmaterjalid selle kohta, et kõnealused teod tõesti toime pandi, olid rabavad. (Nürnbergi protsessi ütluste, protokollide ja dokumentide kogumahuks on üle 25 000 lehekülje.) Tõendusmaterjalide tulemusena tõi kaitseadvokaatide rühm välja kolm peamist argumenti, miks tuleks kohtualused õigeaks mõista:

- 1) Otsused oli teinud Hitler ja neil meestel kui tema alluvatel ei olnud muud võimalust kui diktaatori soove täita.
- 2) Mõned kuriteod (näiteks genotsiid), milles kõnealuseid mehi süüdistati, ei olnud nende toime panemise hetkel rahvusvahelise humanitaarõiguse kohaselt kuritegudena määratletud.
- 3) Kui kohtuotsuseid langetavad isikud panevad toime samasuguseid kuritegusid nagu süüdistatavad, ei ole nad kohtualustest paremad.

Allikad: Telford Taylor, *The Anatomy of the Nuremberg Trials*, Little Brown, 1992
 Yuki Tanaka, *Hidden Horrors*, Westview Press, Oxford, 1996
 Austraalia Punase Risti õppekava

Arvamused Nürnbergi kohta: Nürnbergi eesmärgist

4B

Peaprokurör Justice Robert Jacksoni avasõnast:

Rahuvastaste kuritegude esimese kohtuprotsessi pidamisega kaasneb suur vastutus.(...) Et võidujoovastuses ja haavata saanud neli suurriiki soovivad kätte maksta ja esitavad oma vangistatud vaenlased kohtumõistmiseks, on üks suurimaid austusavaldusi, mida Võim on Mõistusele teinud.

... Süüdistajate ja süüdistatavate asjaolud erinevad suuresti, see võib aga meie töö halba valgusesse seada, kui peaksime oma õigluses ja mõõdukuses kõhkleva (...). Me ei tohi kunagi unustada, et dokumendid, mille alusel me kohtualuste üle täna kohut mõistame, on dokumentideks, mille alusel ajalugu tulevikus meie üle otsustab.

... Tsiivilisatsioon tõstatab küsimuse, kas siis seadus on mahajäänud ja täiesti abitu tegelema nii tähtsate kurjategijate poolt toime pandud suurte kuritegudega. Teilt [Tribunalilt] ei oodata sõja võimatuks muutmist. Ei eeldata, et teie juriidiline tegevus seab rahvusvahelise õiguse jõu, selle ettekirjutused, keelud ja eelkõige selle sanktsioonid rahu tagamise poolele (...).

Peaprokurör Sir Hartley Sahwcrossi avasõnast

Ühendkuningriigi ja Rahvaste Ühenduse ja Ameerika Ühendriikide, Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu ja Prantsusmaa valitsused, keda toetavad kõik maailma rahuarmastavad riigid, on seepärast oma jõud ühendanud, et tuua rahvusvahelistes suhetes rakendatavate natsi ideede algatajad ja elluviijad selle Tribunali süüdistatavate pingile. Nad teevad seda seepärast, et kõnealused kohtualused oma kuritegude pärast karistada saaksid.

Nad teevad seda seepärast, et paljastada kohtualuste patune käitumine ja lootuses, et kogu maailma südametunnistus ja praktiline mõistus mõistab sellise käitumise tagajärgi ning tulemust, milleni selline käitumine paratamatult viib.

Peaprokurör Roman Rudenko avasõnast

Miljonite fašistliku terrori ohvrite mälestuseks, ülemaailmse rahu kindlustamise eesmärgil, riikide edaspidise julgeoleku tagamise eesmärgil esitame kohtualuste põhjendatud ja põhjaliku õiendi, mis tuleb lahendada. See on kogu inimkonna nimel esitatud õiend.

- Milliseid põhiaspekte kolm peaprokurööri tähtsaks peavad? Mis põhjustel?

Allikad: Taylor Telford,
The Anatomy of the Nuremberg Trials,
Little Brown, 1992

Arvamused Nürnbergi kohta: Nürnbergi eesmärgist

4B

Hermann Goering

(Hitleri järel tähtsuset teine mees, kes lõi Gestapo ja koonduslaagrite süsteemi).

Minu ainsaks motiiviks, millest ma juhindusin, oli mu tuline armastus mu rahva, tema õnne, vabaduse ja elu vastu.

Rudolph Hess

(Hitleri järel tähtsuset kolmas mees ja pikka aega Hitleri tulihingeline järgija).

Mul oli au töötada mitmeid aastaid alludes suurimale pojale, kelle minu rahvas on oma tuhande aasta pikkuse ajaloo jooksul sünnitanud.

Wilhelm Keitel

(Saksa relvajõudude ülemjuhataja).

Ma uskusid, kuid ma eksisin ja ma ei olnud suuteline vältima seda, mida oleks tulnud vältida. Selline on minu süü. On traagiline tõdeda, et parimaid omadusi, nagu kuulekus ja lojaalsus, mida sõdurina rakendasin, kasutati eesmärkidel, mida tol hetkel ei tõdetud ning et ma ei mõistnud, et isegi sõdurikohuste täitmisel on oma piir.

Albert Speer

(Vastutab relvade tootmise, sealhulgas ka „inimeste halvasti kohtlemise ja sunniviisiliseks tööks kasutamise“ eest).

See sõda tõi endaga kaasa kujuteldamatu katastroofi ning tööpoolest pani aluse ülemaailmsele katastroofile. Seega on minu vaieldamatuks kohustuseks võtta omaks minu osa vastutusest toimunud õnnetuse eest kogu Saksa rahva ees. (...) Mina, kui Saksa riigi juhtkonna tähtis liige võtan oma osa kogu vastutusest, alates 1942. aastast.

...Antud kohtuasi peab aitama kaasa tulevikus selliste mandunud sõdade vältimisele ja selliste reeglite loomisele, mille kohaselt saaksid inimesed koos elada.

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

- Kui suure vastutuse iga kohtualune enda peale võttis? Kuidas nad oma tegusid või vaateid põhjendasid?

Allikad: Taylor Telford,
The Anatomy of the Nuremberg Trials,
Little Brown, 1992

Arvamused Nürnbergi kohta. Tribunali otsustest

4B

Täideviimiseks mõeldud plaan, milles paljud isikud osalevad on siiski plaan, seda isegi siis, kui see on ühe osaleja poolt välja mõeldud. (...) Hitler ei saanud agressiivset sõda üksinda pidada. Ta pidi tegema koostööd riigimeeste, sõjaväejuhtide, diplomaatide ja ärimeestega. Juhul kui nemad, teades Hitleri eesmärkidest, andsid nõusoleku koostööks, sidusid nad ka ennast plaaniga. (...) See, et nad täitsid diktaatorilt saadud ülesandeid, ei vabasta neid vastutusest oma tegude eest.

Me ei mõista kohut selle üle, kas mõned teised võimud on pannud toime rahvusvahelise õiguse rikkumisi, või inimsusevastaseid kuritegusid või sõjakuritegusid, me mõistame kohut selle üle, kas kõnealused kohtualused seda teinud on.

Nad vastutavad miljonitele meestele, naistele ja lastele osaks saanud viletsuse ja kannatuste eest. Nad on sõjaväelase auväärset elukutset häbistanud. (...)

Paljud neist meestest on naeruvääristanud sõduri vannet, millega sõdur kinnitab oma kuulekust sõjaväe korraldustele. Kui see nende kaitseks sobib, ütlevad nad, et nad pidid kuuletuma; kui nad pannakse vastamisi Hitleri julmade kuritegudega (...) väidavad nad olevat korralduse täitmata jätnud. Tõde on, et nad kõik osalesid aktiivselt kõikides nendes kuritegudes, või siis istusid vaikselt või nõustuvalt olles tunnistajaks kuritegudele, mis olid ulatuslikumad ja veelgi šokeerivamad, kui maailmal on olnud õnnetus tunda. (...) Juhul, kui faktid seda kinnitavad (...), ei tohi nendes kuritegudes süüdi olevad isikud karistusest pääseda.

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

- Kuidas vastas tribunal igale põhjendusele?
Millega tribunal oma otsuseid põhjendas?

Allikad: Taylor Telford,
The Anatomy of the Nuremberg Trials,
Little Brown, 1992

Nürnbergi põhimõtted 1946 (ümber sõnastatud)

- I. Iga isik, kes paneb toime teo, mis on rahvusvahelise õiguse kohaselt kuritegu, on ise oma teo eest vastutav ja teda võib karistada.
- II. Isegi kui siseriiklik õigus ei määra karistust humanitaarõiguse kohaselt kuritegudena määratud tegudele, on selliseid tegusid toime panev inimene siiski humanitaarõiguse kohaselt vastutav.
- III. Isegi kui selliseid tegusid toime panev isik on riigipea või vastutav valitsusametnik, on ta siiski oma tegude eest isiklikult vastutav.
- IV. Kui isik pani kuriteo toime oma valitsuse või ülemuse korraldusel, on ta siiski ise vastutav, kui tal oli võimalik teha moraalne valik.
- V. Isikul, keda süüdistatakse rahvusvahelise õiguse kohaselt kuriteo toimepanemises, on õigus faktidel ja õigusel põhinevale kohtuprotsessile.
- VI. Rahvusvahelise õiguse kohaselt on karistatavateks kuritegudeks:
 - a) *Rahuvastased kuriteod*: sõja planeerimine, ette valmistamine või alustamine rikkudes rahvusvahelisi kokkuleppeid ning mõnes sellises toimingus osalemine.
 - b) *Sõjakuriteod*, mis sisaldavad, kuid ei ole piiratud okupeeritud territooriumi tsiviilelanikkonna mõrvamisega, halvasti kohtlemisega või orjatööle või mingil teisel eesmärgil sundküüditamisega, sõjavangide või laevadel olevate isikute mõrvamise või halvasti kohtlemisega, pantvangide tapmisega, avaliku- või eraomandi riisumisega, hoolimatu suurlinnade, linnade või külade purustamise või laastamisega, mis ei ole õigustatud sõjaliste hädavajadustega.
 - c) *Inimsusevastased kuriteod*, millena on määratud: mõrv, hävitamine, orjastus, sundväljasaatmine ja muud tsiviilisikute suhtes toime pandavad ebainimlikud teod; või tagakiusamine poliitilistel, rassilistel või usulistel põhjustel, kui seda tehakse seoses rahuvastaste või sõjakuritegudega.
- VII. Osalemine põhimõttes VI loetletud kuritegude toime panemisel on rahvusvahelise õiguse kohaselt kuritegu.

Endise Jugoslaavia Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICTY)

1992. aasta aprillis alanud ja 1995. aasta novembris lõppenud Bosnia-Hertsegovina konflikt oli pärast II maailmasõda üks Euroopa vägivaldsemaid sündmusi, mida iseloomustasid rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) rikkumised, muu hulgas ka veresaunad, piinamised, tsiviilisikute sundväljasaatmine, vägistamised ja massilised interneeerimislaagrid.

Päritolu:

ICTY loodi 1993. aasta mais Haagis, Hollandis ÜRO Julgeolekunõukogu poolt.

Jurisdiiktsioon:

Tribunal on volitatud vastutusele võtma isikud ja mõistma kohut isikute üle, kes vastutavad endise Jugoslaavia territooriumil alates 1991. aastast toime pandud järgmiste rikkumiste eest:

- 1949. aasta Genfi konventsioonide rasked rikkumised
- Sõjaseaduste või -tavade rikkumised
- Genotsiid
- Inimsusevastased kuriteod

Kohus on tähtsamal kohal kui siseriiklikud kohtud (sellel on siseriiklike kohtute suhtes ülimuslikkus).

Kohtunike rahvus: (2002. aasta aprilli seisuga)

Eesistujariigid: Prantsusmaa, Guyana

Eesistujad kohtunikud: Ühendkuningriik, Saksamaa ja Hiina

Kohtunikud: Sambia, Egiptus, Austraalia, Jamaica, Türgi, Sri Lanka, Itaalia, Malta, Holland, Lõuna-Korea, Ameerika Ühendriigid.

Rwanda Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICTR)

1994. aasta aprillis toimus laiaulatuslik genotsiid valitsusarmee ja Rwanda Isamaalise Rinde vahelise konflikti käigus.

Juulis said valitsusväed lüüa ja nad tõrjuti välja ning genotsiidile tehti lõpp. Paari järgmise kuu jooksul vahistas uus valitsus ja pani vangi enam kui 120 000 isikut, keda süüdistati genotsiidis osalemises. Kuna kohtustruktuur enam ei toiminud, hakkas uus valitsus looma siseriiklikke kohtuid ja tuleviku tarbeks kohtunikke koolitama. Kuid kohtumõistmist oodanud isikute arv oli hiiglasuur ja vahendid ebapiisavad. Toime pandud genotsiidist ja humanitaarõiguse laiaulatuslikust ja massilistest rikkumistest ärevusse aetud ÜRO Julgeolekunõukogu asutas novembris Rwanda rahvusvahelise kriminaaltribunali (ICTR).

Päritolu:

ICTR asutati novembris 1994 Arushas, Tansaania ÜRO Julgeolekunõukogu poolt.

Jurisdiktsioon:

Tribunal on volitatud vastutusele võtma isikud ja mõistma kohut isikute üle, kes vastutavad Rwanda territooriumil (või Rwandalaste poolt naaberriikides) ajavahemikus 1. jaanuar 1994 – 31. detsember 1994 toime pandud järgmiste rikkumiste eest:

- Genotsiid
- Inimsusevastased kuriteod
- Mitterahvusvahelise relvakonflikti puhul kohaldatavate rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) eeskirjade rikkumine

Kohus on tähtsamal kohal kui siseriiklikud kohtud (sellel on siseriiklike kohtute suhtes ülimuslikkus).

Kohtunike rahvus: (2002. aasta aprilli seisuga)

Apellatsioonikoja eesistujariik: Prantsusmaa

Kohtukodade eesistujariigid: Lõuna-Aafrika, Norra, Tansaania, Saint Kitts ja Nevis

Kohtunikud: Senegal, Lesotho, Madagaskar, Venemaa, Sloveenia, Guyana, Austraalia, Türgi, Sri Lanka, Itaalia, Ameerika Ühendriigid.

Rwandas õigusemõistmise tagamiseks tehtavad jõupingutused

Siseriiklikul tasandil

- Rwandas mõistetakse genotsiidis ja sõjakuritegudes süüdistatavate üle kohut siseriiklikes kohtutes.
- Kuna kahtlusarv ületab 100 000, on valitsus otsustanud Rwanda traditsioonilise õigussüsteemi, mida tuntakse ka nime all „Gacaca“, kohtumõistmise kiirendamise eesmärgil taaselustada. Rwandas luuakse 11 000 Gacaca kohut, mida juhivad kohaliku elanikkonna poolt valitud tsiviilisikud. Siiski ei saa nad tõsisest kuritegudest süüdi olevaid isikuid karistatavaks kuulutada ega surmanuhtlusi välja kuulutada. Valitsus plaanib avada Gacaca kohtud 2002. aastal, kui Gacaca tulevased kohtunikud on läbinud vastava koolituse.

Rahvusvahelisel tasandil

- Rwanda rahvusvaheline kriminaaltribunal
- Mitmed genotsiidis süüdistatavad Rwandalased vahistati väljaspool Rwandat riikides, nagu näiteks Keenia, Lõuna-Aafrika, Elevantuurannik, Togo, Benin, Namibia, Mali, Ameerika Ühendriigid, Belgia ja Taani. Nende üle, keda ei viidud Rwanda rahvusvahelisse kriminaaltribunali (ICTR) või Rwandasse üle, mõistsid kohut nende riikide tribunaliid, kus isikud vahistati.

Faktileht. Vastused Rahvusvahelise Kriminaalkohtu (ICC) kohta käivatele küsimustele

4B

Juulis 1998 otsustasid 160 riiki asutada alalise Rahvusvahelise Kriminaalkohtu, et mõista kohut isikute üle, kes on toime pannud ülemaailmse mure allikaks olevaid tõsiseid rikkumisi, nagu näiteks genotsiid, sõjakuriteod ja inimsusevastased kuriteod. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) peasekretär Kofi Annan nimetas seda tervitades „suureks sammuks edasi teekonnal üldiste inimõiguste ja õiguse kehtestamise poole.“ Kuid mõned kriitikud arvavad, et Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICC) on parimal juhul ebatõhus asutus, ja halvimal juhul suureks ohuks riikide suveräänsusele. Faktilehel on kirjas mõned levinumad küsimused ja väärarusaamad.

Päritolu.

Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICC) loodi Roomas 1998. aasta juulis pärast rahvusvahelist konverentsi heaks kiidetud lepinguga. Haagis, Hollandis asuva Rahvusvahelise Kriminaalkohtu aluseks oleva Rooma statuudi 60 liitumine 1. aprillil 2002 aastal aitas kaasa statuudi jõustumisele alates 1. juulist 2002. Kokku on statuudile alla kirjutanud juba 139 riiki.

Kohtunikud.

Kohtusse kuulub 18 kohtunikku, kes valitakse mitte vähem kui kahe kolmandiku kohtu statuudile alla kirjutanud riikide poolt.

Kohtualluvus.

Rahvusvaheline Kriminaalkohus (ICC) on volitatud vastutusele võtma ja kohut mõistma isikute üle, kes vastutavad rahvusvahelist ühiskonda kui tervikut mõjutavate kuritegude eest. Kuigi kohaldatakse üksikasjalikke piiranguid, on antud kohtualluvus üldine ja see ei ole piiratud konkreetsele situatsioonile (nagu ICTY ja ICTR).

Mõjuvõim.

Tribunalil on õigus võtta vastutusele ja mõista kohut nelja õiguserikkumiste grupi üle:

- Genotsiid
- Inimsusevastased kuriteod
- Sõjakuriteod
- Agressioonikuriteod

On siseriiklike kohtute suhtes subsidiaarne.

Miks on riigid otsustanud Rahvusvahelise Kriminaalkohtu just nüüd rajada?

ÜRO Peaassamblee tunnistas sellise kohtu vajadust 1948. aastal pärast II maailmasõja järgseid Nürnbergi ja Tokyo kohtuprotsesse ning sellest ajast on see küsimus ÜROs jutuks olnud. Kuid hiljuti endises Jugoslaavias ja Rwandas – mille tarvis ÜRO Julgeolekunõukogu rajas ad hoc tribunale — aset leidnud kohutavad sündmused soodustasid rahvusvahelise üldsuse huvi alalise mehhanismi vastu, mille abil massimõrvareid ja sõjakurjategijaid vastutusele võtta. Alaline kohus saab tegutseda kiiremini kui ad hoc organid, ning toimib tugevama hirmutusvahendina.

Faktileht. Vastused Rahvusvahelise Kriminaalkohtu (ICC) kohta käivatele küsimustele

4B

Millal ja kus kohus loodi?

Kohtu statuut jõustus 1. juulil 2002, pärast seda, kui 60 riiki olid sellega liitunud. Septembris 2010 olid 111 riiki selle ratifitseerinud ja 139 sellele alla kirjutanud, näidates seeläbi oma kavatsust luua alaline rahvusvaheline kriminaalkohus. Kohus asub Haagis, kuid on volitatud kohtuasju vajadusel ka teistes kohtumõistmiskohtades arutama.

Milliste kuritegude üle see kohut mõistab?

Kohtu pädevusse kuuluvateks kuritegudeks on genotsiid, sõjakuriteod ja inimsusevastased kuriteod, nagu näiteks tsiviiliskute laiaulatuslik või süsteemne hävitamine, vangistus, piinamine, vägistamine, pealesunnitud rasedus, tagakiusamine poliitilistel, rassilistel, etnilistel või usulistel põhjustel, ning peale sunnitud kadumised. Kahetähenduslikkuse vältimiseks loetletakse ja määratletakse kohtu statuudis kõik need kuriteod.

Kas kohus võtab vastutusele ka seksuaalkuritegude eest?

Jah. Statuut hõlmab ka seksuaalkuritegusid — nagu näiteks vägistamine, seksuaalne orjus ja pealesunnitud rasedus — inimsusevastaste kuritegudena, kui need pannakse toime tsiviilelanikkonna vastu suunatud süsteemse või laiahaardelise rünnaku raames. Nimetatud kuriteod on ka sõjakuritegudeks, kui nad pannakse toime rahvusvahelise või siseriikliku relvakonflikti käigus.

Miks on meil selliste kuritegude tarvis vaja rahvusvahelist kohut?

Kas siseriiklikud kohtud ei tule nende kuritegudega toime?

Siseriiklikel kohtudel on alati jurisdiktsioon nende kuritegude üle. „Komplementaarsuspõhimõtte” kohaselt tegutseb Rahvusvaheline Kriminaalkohus ainult siis, kui siseriiklikud kohtud ei suuda või ei taha seda teha. Kahjuks ei pruugi osades riikides kas siis konflikti või sotsiaalse ja poliitilise kokkuvarisemise ajal olla kohtuid, mis oleksid suutelised sellist liiki kuritegude puhul õigesti toimima. Võib ka olla, et võimul olev valitsus ei soovi oma kodanikke, eriti aga kõrge positsiooniga isikuid, vastutusele võtta. Kuna statuudi kohaselt kuritegusid toime panevad isikud ületavad tihti riigipiire, on tarvis, et riigid saaksid kurjategijate tabamise ja karistamise eesmärgil koostööd teha. Rahvusvaheline Kriminaalkohus on sellistel juhtudel alternatiiviks.

Aga Rahvusvaheline Kohus?

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni organiks olev Rahvusvaheline Kohus tegeleb ainult riikidevaheliste vaidluste, mitte aga üksikisikute toime pandud kuriteosündmustega.

Moodul 4: Õigusemõistmise tagamine

Meedialehekülg

Eesmärk: Olla teadlik pingutustest, mille abil jõustada rahvusvahelist humanitaarõigust (IHL) kodus ja kogu maailmas.

Jõustamine

1. Valige ajalehest või ajakirjast artikkel või raadio või TV eriprogrammist ettekanne, mis käsitleb humanitaarõiguse – kas siis rahvusvahelise humanitaarõiguse (IHL) või inimõiguste – jõustamise pingutusi. (rahvusvaheline tribunal, seaduslik tegevus läbi siseriiklike kohuste, sõjaväetribunal).
2. Kirjeldage uuritavat olukorda või isikut, kelle üle kohut mõistetakse?
 - Keda süüdistatakse? Millise rikkumise või milliste rikkumiste pärast?
 - Milliseid õiguslikke meetmeid kohaldatakse? Kes kohaldab?
 - Milline on kohtuasja praegune seis?
 - Mida arvate, mis juhtub järgmisena ja miks?

JA

3. Jätkake jälgimist ja esitage valitud kohtuasja kohta ettekanne.

Hindamine

Hindamismeetodid

- Jooksev hindamine

„Tutvugem humanitaarõigusega“ (AHÕ) annab õpetajale võimaluse iga päev uurida, mida õpilased õpivad ja millest nad võivad valesti aru saada. Selleks pakuvad hea võimaluse aktiivsed õpimeetodid, näiteks arutelu klassiga, väikerühmatöö, ajurünnak ja rollimängud.

Tunni lõpus võta viis minutit, et õpilased kirjutaksid ühe- või kahelauselise vastuse küsimusele *Mida ma täna õppisin?* ja *Kas mul on küsimusi?* Loe vastused läbi ja kasuta neid järgmises tunnis õpilaste teadmiste täiendamiseks ja valearusaamade selgitamiseks.

- Õpilaste töömapp

Läbi terve mooduli palutakse õpilastel intervjuuerida inimesi, võtta seisukoht mingi teema suhtes ning kaitsta seda näidetega, illustreerida mõisteid luuletuste, näidendite või kunstitöödega või kirjutada kindlal teemal sügavuti meenutustööd.

Sea iga õpilase kohta sisse kaust või mapp, kuhu kogud kirjatööde mustandid, kunstitööd, intervjuud ja ajaleheväljalõiked, mis õpilane on klassi toonud.

Aeg-ajalt vaata koos õpilasega tema töö üle, et kontrollida edasiminekut rahvusvahelise humanitaarõiguse mõistmise teel.

Riputa õpilaste tööd seinale.

- Moodulilõpuküsimused:

Pärast 4. mooduli käsitlemist võite soovida pühendada viimase tunni kirjalikule ülesandele, et hinnata seda, mida õpilased on õppinud. Seda saate teha andes õpilastele ühe esseeküsimuse (20–30 minutit) või kaks või kolm lühivastust nõudvat küsimust (10 minutit igale küsimusele).

1. Esseeküsimused: vali üks (25 minutit).

- Millised on mõned rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) rakendamisega kaasnevad raskused? Tooge konkreetseid näiteid.
- Mida arvate, kas rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) rakendamine on tulevikus kergem või raskem? Põhjendage ja tooge näiteid.

2. Lühivastuseid nõudvad küsimused: (10 minutit igale küsimusele).

- Tooge Nürnbergi kohtuistungite kolmest suuremast argumendist üks, mida advokaadid kasutasid sõjakuritegudes süüdistatavate kaitsmiseks.
- Milline on üks kolmest lähenemisest, mida rahvusvahelise humanitaarõiguse (RHÕ) jõustamiseks praegu kasutatakse?

Küsimustele saab lisa, kui palud õpilastel väikerühmades sõnastada uusi küsimusi ja valida neist mõni terve klassi esseeküsimuseks. Võid lasta igal õpilasel välja pakkuda ühe küsimuse, millele ta siis ise kirjalikult vastab. Õpilasi hinnatakse nii küsimuse kvaliteedi kui ka vastuse sisukuse alusel. Võid valida ühe tsitaadi ajaleheartiklist, õppematerjali küljerubriigist või mujalt. Palu õpilastel leida tsitaadi keskne sõnum ja vastata, kas nad on sellega nõus või mitte.

Hindamine

Hindamiskriteeriumid

Õpilase vastus on tõhus, siis kui ta:

- kasutab selliseid mõisteid nagu kõrvaltvaataja, võitleja, dilemma, ahelreaktsioon ja teisi materjalides leiduvaid termineid
- toob seisukohtade põhjendamiseks konkreetseid argumente
- vastus sisaldab näiteid meediast, intervjuudest, klassi arutelust ja vaba aja lugemismaterjalidest.

Eelnimetatud tehnikad on lihtsalt ettepanekud, kuidas aidata teil hinnata seda, kuidas õpilased „Õpime tundma humanitaarõigust (RHÕ)” materjalidega töötavad. Kohandage materjale vastavalt oma vajadustele.

Interneti-allikad

Tõe- ja lepituskomisjonid

- Guatemala: Memory of Silence
<http://hrdata.aaas.org/ceh/report/english/toc.html>
- Inglise ja Hispaania keeles
Tõekomisjonid (USA Rahuinstituudi raamatukogu)
<http://www.usip.org/library/truth.html>
- Tõe- ja lepitamiskomisjonid (Lõuna-Aafrika)
<http://www.truth.org.za/>

Nürnbergi sõjaväetribunal

- Nürnbergi sõjakuritegude kohtuprotsessid: Projekt Avalon Yale'i ülikooli õigusteaduskonnas
<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/imt.htm>
Kohtuprotsesside esmased alusdokumendid.
- Thomas J. Dodd Papers: Nürnberg
<http://www.lib.uconn.edu/DoddCenter/ASC/dodpmain.htm#Nuremberg>
Vastutusele võtmise igapäevast protsessi jälginud Ameerika advokaadi dokumendid.
- Sõjakurjategijate vastutusele võtmine: Museum of Tolerance (Sallivuse muuseumi Multimeedia keskus)
<http://motlc.wiesenthal.org/pages/t003/t00398.html>
- Sõjakuritegude kohtuprotsessid (USA Holokausti Memoriaalmuuseum)
<http://wlc.ushmm.org/>

Ad hoc tribunalid

- Endise Jugoslaavia asjade rahvusvaheline kriminaaltribunal
<http://www.un.org/icty/>
- Rwanda asjade rahvusvaheline kriminaaltribunal
<http://www.ictr.org/>
Inglise ja Prantsuse keeles

Rahvusvaheline Kriminaalkohus

- Rahvusvaheline Kriminaalkohus
<http://www.iccnw.org/>
Inglise, Prantsuse ja Hispaania keeles
- Rahvusvaheline Kohus
<http://www.icj-cij.org/icjwww/icj002.htm>
Inglise ja Prantsuse keeles

Interneti-allikad

- Rahvusvaheline Kriminaalkohus (Ühinenud Rahvaste Organisatsioon)
<http://www.un.org/law/icc/index.html>
- Rahvusvaheline õigus (Ühinenud Rahvaste Organisatsioon)
<http://www.un.org/law/index.html>
Araabia, Hiina, Inglise, Prantsuse, Vene ja Hispaania keeles

